

EU TECHNICAL ASSISTANCE
TO CIVIL SOCIETY ORGANISATIONS
IN THE WESTERN BALKANS AND TÜRKİYE

Genişleme Bölgesinde
Sivil Topluma
AB Desteği için Rehberler
2021-2027

2023 Değerlendirme Raporu

EK 7

**ÜLKE ANALİZİ
TÜRKİYE**

Funded by
the European Union

Bu çalışma, AB TACSO 3 Projesi'nin denetiminde araştırmacı bir ekip tarafından gerçekleştirilmiştir.

Baş Uzman ve Ana Yazar: Snježana Bokulić

Veri Analisti ve Anket Uzmanı: Dr. Blerina Metanj Subashi

Ülke Analizi Yazarları:

Natasha Mazari – Arnavutluk

Kanita Kulić – Bosna Hersek

Sara Salihu – Kosova

Aleksandra Gligorović – Karadağ

Marija Armenski – Kuzey Makedonya Jelena Pajović van Reenen- Sırbistan

Özge Konuralp – Türkiye

AB TACSO 3 Takım Lideri: Richard Allen

Hukuk Danışmanları

Dr. Ersida Teliti - Arnavutluk

Selim Kulić – Bosna Hersek

Miljan Vlaović – Karadağ

Maja Atanasova – Kuzey Makedonya

Dr. Robert Sepi – Sırbistan

Doç. Dr. Ulaş Karan – Türkiye

Düzeltilme: Prof. Jonathan Boulting M.A. (Eng. Lit. Trinity, Cantab)

Grafik Tasarım: Bojan Ivanović, Brigada Design

Belgrad, Sırbistan, Haziran 2024

<https://tacso.eu>

Ek hakkında

Bu ülke analizi, Genişleme Bölgesinde Sivil Toplum için AB Desteği Rehberleri 2021-2027: 2023 Değerlendirme Raporu'nun bir ekini oluşturmaktadır.

Rehberler, bu yedi yıllık dönemde genişleme bölgesindeki sivil topluma verilecek AB desteğinin elde etmeyi amaçlayacağı sonuçların ana hatlarını belirtmektedir. Bu değerlendirme, 2023 yılı için Rehberlerin göstergeleri temelinde mevcut duruma ilişkin kanıtlar sağlamaktadır.

Bu ek, Rehberlerdeki 59 göstergenin her biri temelinde, Türkiye'deki durumun değerlendirmesine ilişkin kanıtların bir özetini sunmaktadır. Ek tacso.eu internet sitesinde bulunan bölgesel rapor ile birlikte okunmalıdır.

Metodoloji

Ana raporda ve ülke eklerinde sunulan analiz, birincil ve ikincil kaynaklardan toplanan verilere dayanmaktadır. Birincil araştırma, STÖ'ler ve kamu görevlilerine yönelik anketleri, ilgili kanunların yasal analizini ve STÖ'lerin katılımıyla 19 Mart tarihinde düzenlenen iki odak grup toplantısına dayanıyordu. İlgili bilgi ve verileri almak amacıyla STÖ'ler, ulusal insan hakları kuruluşları, hükümet ve diğer kurum ve kuruluşlar tarafından hazırlanan raporlar gibi ikincil kaynaklar incelenmiştir. Veri toplama ve analiz çalışmaları, 2023 yılına atıfta bulunmaktadır.

Kamu görevlilerine yönelik anket çalışması, 27 Şubat - 13 Mart 2024 tarihleri arasında yürütülmüştür. Anket çalışması ile, çalışmalarında STÖ'lerle en yakın şekilde etkileşim kuran seçilmiş kamu görevlilerinin belirli göstergelere ilişkin görüşlerinin alınması amaçlanmıştır. Anket çoğunlukla kapalı uçlu sorulardan oluşuyordu ve anonimdi. Türkiye için kamu kurumlarından 3 yanıt alındı. Anket anonimdi.

Sivil Toplum Örgütlerine yönelik anket çalışması, 31 Ocak - 19 Şubat 2024 tarihleri arasında yürütülmüştür. STÖ anketi geniş çapta dağıtılmış ve Türkiye'deki STÖ'lerden toplam 142 geçerli yanıt alınmıştır. 2021 yılında bu sayı 184 idi. Anket çoğunlukla kapalı uçlu sorulardan oluşuyordu. Anket, çalışmaya katılmak isteyen tüm STÖ'lere açıldı. Anket; STÖ'ler, STÖ ağları, Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, elçilikler, BM kuruluşları, uluslararası örgütler ve kamu kurumlarının desteğiyle çeşitli kanallar aracılığıyla dağıtılarak anketin çeşitli STÖ'lere ulaşması sağlanmıştır. Hedef gruba ait olmadıklarını belirten katılımcılar filtrelenerek veri temizleme aşamasında verilerin ilgili ve amaca uygun olması sağlanmıştır. Türkiye içinde coğrafi temsiliyeti sağlamak veya STÖ nüfusunun büyüklüğünü belirlemek mümkün olmasa da bu çalışmada temel alınan tanıma uygun aktif STÖ sayısına ilişkin güvenilir veriler olmadığı düşünüldüğünde, alınan geçerli yanıt sayısına göre hata payı %10'un altında kalmıştır. Bu hata payı, nüfusun büyüklüğünü belirlemek için resmî Sivil Toplum Örgütleri sicilinde listelenen Sivil Toplum Örgütleri sayısı kullanılarak istatistiksel olarak hesaplanmıştır.

Katılımcıların yaklaşık üçte ikisi (%68'i), çoğunlukla yönetim kurulu üyeleri, direktörler, yöneticiler, kıdemli yöneticiler ve idareciler olmak üzere örgütteki kıdemli çalışanlardan oluşuyordu. Katılımcıların %51'i kadın idi. Yalnızca katılımcıların %2'si, verilen kadın veya erkek seçeneğinden birini işaretlememiştir. Katılımcıların beşte dördünden fazlası, %87'si, 31 yaşında veya üzerindeydi; %44'ü 51 yaşından büyüktü

Katılımcıların dörtte birinden biraz fazlası (%31'i), kendilerini azınlık veya marjinal bir topluluk veya gruba ait olarak tanımlamıştır. Böyle bir gruba ait olduklarını belirtenler, kendilerini engelli bireyler, LGBTQIA+ topluluğuna ait veya Roman, Kürt, Ermeni, Laz, Alevi veya Süryani topluluklarına ait olarak tanımlamıştır. Ayrıca “kadın”, “feminist”, “muhalif” ve “insan hakları savunucusu” olarak tanımlamıştır.

Ankete katılan STÖ'lerin üçte ikisinden fazlası (%75'i), son yirmi yılda kurulmuş olup çoğunluğu (%44'ü), 2011-2021 yılları arasında kurulmuştur. Ankete katılan STÖ'lerin yalnızca %13'ü 1990 veya daha önce kurulmuştur. Ankete katılanların neredeyse tamamı (%95'i), resmî olarak tescilli bir örgüttür. Katılımcı STÖ'lerin neredeyse beşte ikisi (%64'ü), dernek olarak tescillidir; %16'sı vakıftır.

Ankete katılan STÖ'lerin üçte ikisi (%69'u) ulusal düzeyde faaliyet göstermektedir (%36'sı yerel ve %25'i bölgesel). Katılımcı STÖ'lerin üçte birinden fazlası (%38'i), yurtiçinde faaliyet göstermesinin yanı sıra uluslararası düzeyde de faaliyet göstermektedir.

Ankete katılan STÖ'ler en fazla insan hakları alanında (%29) çalışmaktadır. Bunu eğitim, araştırma ve inovasyon (%22); çevre ve iklim (%15); toplumsal cinsiyet eşitliği ve LGBTQIA+ hakları (%15) ve çocuk hakları (%14) takip etmektedir. Ayrıca, ankete katılan STÖ'lerin %12'si sosyal katılım, azınlık hakları ve ayrımcılıkla mücadele konusunda çalışırken, katılımcı STÖ'lerin %11'i topluluk oluşturma ve kalkınma ve kamuoyunun, politika ve karar alma süreçlerine katılımı konularında faaliyet göstermektedir.

Ankete katılan STÖ'lerin yarısı (%51), anketin uygulandığı dönemde hiç veya 1-10 sürekli, tam veya yarı zamanlı personel ve gönüllüsü bulunan küçük kuruluşlardır. Ankete katılan STÖ'lerin %24'ü ise faaliyetlerini 51 veya daha fazla personel ve gönüllü ile yürütmektedir.

Ankete katılan sivil toplum örgütlerinin %8'inin yıllık cirosu yokken, üçte birinden biraz fazlası (%35'i), maksimum 25.000 avro yıllık ciroya sahipti. Buna ek olarak, %46'sının yıllık cirosu maksimum 50.000 avro idi. Katılımcıların %10'u, STÖ'lerinin yıllık cirosunun 50.001 avro ile 100.000 avro arasında olduğunu ve %17'si, yıllık cirolarının 100.001 avro ile 500.000 avro arasında olduğunu belirtmiştir. %12'si, kuruluşlarının yıllık cirosunun 500.000 avroyu aştığını belirtmiştir.

2021 yılındaki örnekleme benzer şekilde, 2023 örnekleme de ulusal ve uluslararası düzeyde faaliyet gösteren orta ve büyük ölçekli hak temelli kuruluşları temsil etmektedir. 2021 yılında olduğu gibi, STÖ'lerin neredeyse yarısının yıllık geliri maksimum 50.000 avrodur. Ayrıca, ankete katılan STÖ'lerin büyük kısmı, insan hakları, çevre ve iklim, toplumsal cinsiyet eşitliği ve LGBTI+ hakları ve çocuk hakları gibi hak temelli konularda çalışmaktadır.

Göstergelere göre değerlendirme

Toplanan veriler, her göstergeye göre 2023 yılındaki durumun analiz edilmesini ve 2021 yılı referans alınarak karşılaştırmalı değerler oluşturulmasını sağladı.

Toplanan veriler, değerlendirilen göstergeler temelinde, 2023 yılında Türkiye'deki durumun analizine ışık tutmuştur.¹ Göstergeler, temel değerlendirmede kullanılan yöntemin aynısı izlenerek incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Değerlendirmenin daha fazla netlik ve doğruluk sağlaması için, üç göstergenin metodolojisi ek analizlerle zenginleştirilmiştir.² STÖ anketini basitleştirmeye yönelik değişiklikler, sekiz göstergelyi etkilemiş, bu göstergeler için 2021 başlangıç noktası (baseline) yeniden hesaplanmıştır.³

1 2023 yılında şu göstergeler değerlendirilmemiştir: 1.7.b; 1.10.e; 2.1.b; 2.1.c; 3.2.b; 3.8.c. Bu göstergeler, değerlendirme amaçlı bilgi toplanması mümkün olmadığı veya göstergenin dili tutarlı, veri toplanması ve analiz edilmesine olanak sağlayacak kadar spesifik olmadığı için değerlendirme kapsamına alınmamıştır.

2 Belirtilen göstergelerin değerlendirilmesi ek analizlerle zenginleştirilmiştir: 1.2.a; 1.3.b; 1.6.b.

3 Belirtilen göstergeler için başlangıç noktası tekrar hesaplanmıştır: 1.1.a; 1.4.a; 1.5.b; 1.7.d; 1.9.a; 3.3.a; 3.4.a.

Mevzuata veya standartlara uyum gibi normatif bir değerlendirme yapılan göstergeler için, hızlı bir görsel kılavuz sağlamak amacıyla aşağıdaki trafik ışığı sistemi kullanılmıştır:

5 – Standartları tamamen karşılıyor
4 – Standartları büyük ölçüde karşılıyor
3 – Standartları kısmen karşılıyor
2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor
1 – Standartları karşılamıyor

Trafik ışığı sistemi, değerlendirmenin anlamlı olduğu düşünülen göstergelere uygulanmıştır. Değerlendirme, STÖ'lere yönelik anket aracılığıyla toplanan verilere veya geçerli yasaların, politikaların ve prosedürlerin, standartlara göre ayrıntılı analizine dayanıyordu. Değerlendirmenin gerekçesi, ilgili IPA Yararlanıcıları raporlarında ve Eklerde (1-7) yer alan ilgili analizde mevcuttur.

Geriye kalan göstergeler, 2021 yılında oluşturulan başlangıç noktası temelinde, yıllık eğilimler hakkında genel bilgiler sunmaktadır.

Rapor, üç alanın her biri altında yer alan spesifik hedeflerin yapısını izleyerek bireysel göstergeleri değerlendirmekte ve göstergelerin uygulama düzeyi hakkında bilgi vermektedir.

Spesifik Hedef 1

Sivil toplumun faaliyetlerini yürütmesine elverişli bir ortam mevcuttur.

SH 1.1. Genişleme Bölgesi'ndeki tüm bireyler ve tüzel kişiler, resmî olmayan ve/veya tescilli örgütler kurabilir, bunlara dâhil olabilir ve katılabilir, barışçıl bir şekilde toplanabilir ve kendilerini özgürce ifade edebilir.

Gösterge 1.1.a: İlgili yerel mevzuatın aşağıdakileri hangi ölçüde sağladığı:

- Dernekler, herhangi bir nedenle ayrımcılık olmaksızın kurulabilir ve tescil ettirilebilir;
- Faaliyetleri kapsamında veya hedeflerine ulaşma çabalarında hiçbir hukuksuz kısıtlama uygulanmaz;
- Ancak bağımsız ve tarafsız bir mahkemenin verdiği bir kararı takiben feshedilebilirler;
- Barışçıl toplanma özgürlüğüne hiçbir bir hukuksuz kısıtlama uygulanmaz;
- Herkes ifade özgürlüğünü kullanabilir ve hiçbir hukuksuz kısıtlama uygulanmaz.

2021 yılı değerlendirmesi:

1 – Standartları karşılamıyor

2023 yılı değerlendirmesi:

1 – Standartları karşılamıyor

Dernek kurma, barışçıl toplanma ve ifade özgürlüğünü düzenleyen ilgili yasal çerçevede 2023 yılında herhangi bir değişiklik olmamıştır. Anayasal düzenlemelerin uluslararası normlarla görünürdeki uyumuna rağmen, yasama düzeyinde zorluklar devam etmiştir. Bunun ötesinde, en temel sorun, pratikte uygulama konularında ortaya çıkmış, anayasal düzenlemeler uygulamaya yansımamıştır.

2021 yılı temel değerlendirmede tespit edildiği üzere, Türkiye'de örgütlenme özgürlüğü, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile güvence altına alınmış ve düzenlenmiş olmasına rağmen, 2020 yılında iki önemli yasal değişiklik yapılmıştır. Buna göre, sivil toplum örgütü üyelerine ilişkin kişisel bilgilerin açıklanması zorunluluğu⁴ ve Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun⁵ ile birlikte Dernekler Kanunu ve Yardım Toplama Kanunu'nda yapılan değişiklikler STÖ'ler için engel oluşturmaya devam etmektedir. Mevcut üyelerinin ve üyeliği kabul edilen veya sonlandırılanların kişisel bilgilerinin (yani adları, soyadları, TC kimlik numaraları, meslekleri ve doğum tarihleri) kamu otoritelerine (İçişleri Bakanlığı, İl Sivil Toplumla İlişkiler Müdürlüğü veya Dernekler Bilgi Sistemi (DERBİS)) bildirilmesi zorunluluğunun, 2023 yılında derneklerin toplam üye sayısının 8 milyona⁶ düşmesine neden olması önemli bir gerçektir. Bu değişiklikten önce üye sayısı 11 milyondan fazlaydı. Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun ile getirilen diğer yasal değişiklikler, bilhassa yurt dışından fon alan STÖ'lere yönelik olarak, nihai olarak devletin STÖ'lerin işleyişine doğrudan müdahalesine olanak verecek şekilde keyfi denetimlerin önünü açmaktadır. Diğer yandan, temel değerlendirme raporunda da belirtildiği üzere, dernek kurma özgürlüğünü güvence altına alan mevzuattaki ceza kanunu hükümleri, dernek ve vakıfların özgürlüklerinin engellendiği hâllerde dernekler ve vakıflar için herhangi bir yaptırım öngörmemektedir.

4 Dernekler Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik'e şu adresten ulaşılabilir: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskil-er/2018/10/20181001-1.htm>; Dernekler Kanunu'nun 23. ve 32. maddeleri, 26 Mart 2020 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanan "7226 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile değiştirilmiştir. Yönetmelikte yapılan değişiklikler kanunlaşmıştır.

5 <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/15.7262.pdf>

6 Bakınız, <https://www.siviltoplum.gov.tr/>

Benzer şekilde, 2021 yılı için yapılan temel değerlendirmede de belirtildiği üzere, Türkiye’de toplanma özgürlüğü Anayasa ile güvence altına alınmış ve düzenlenmiş olsa da bazı yasalar ve ikincil mevzuattaki kısıtlayıcı maddeler anayasal olarak tanınan toplanma özgürlüğünün kullanılmasını zorlaştırmaya devam etmektedir. 2022–23 yıllarında Türkiye’de çok sayıda toplantı otoritelerce yasaklanmıştır. Bu, son yıllarda tekrar eden bir eğilim olarak değerlendirilebilir.⁷ Toplantıları yasaklama veya toplantılara müdahale etme şeklindeki yaygın uygulama, toplanma özgürlüğünün etkili bir şekilde kullanılmasını orantısız bir şekilde engellemekte ve hatta bazı durumlarda ortadan kaldırmaktadır. Toplanma özgürlüğünü düzenleyen yasal çerçeve, mevcut durumda uluslararası insan hakları hukuku standartlarını karşılamamaktadır.

İfade özgürlüğü değerlendirildiğinde, örgütlenme ve toplanma özgürlüğüne benzer şekilde, ifade özgürlüğü Anayasa ile açıkça teminat altına alınmış olsa da, yasal düzenlemeler ve kamu otoritelerinin fiili uygulamaları, ifade özgürlüğünün kullanımını engellemeye devam etmektedir.⁸ Avrupa Konseyi Türkiye İnsan Hakları Komiseri’nin yakın tarihli notu, Türk otoritelerinin ifade özgürlüğü/özgürlüğe ilişkin olumsuz tutumuna, otoritelerin eylemleri hakkındaki meşru eleştirilere yönelik yüksek düzeydeki hoşgörüsüzlüğe ve gazetecilere karşı sistematik baskı ve yasal işlemlere dikkat çekmektedir. Bu durum, şaşırtıcı düzeyde otosansüre ve çoğulculuğun yok olmasına yol açmıştır.⁹ 2022–23 yıllarında, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından örgütlenme, barışçıl toplanma ve dernek kurma özgürlükleriyle ilgili 42 karar verilmiştir (dernek kurma özgürlüğü: 4 ihlal, 1 ihlal yok; ifade özgürlüğü: 18 ihlal, 1 ihlal yok; toplanma özgürlüğü: 18 ihlal, 0 ihlal yok).¹⁰ Aynı dönemde Anayasa Mahkemesi tarafından söz konusu haklarla ilgili olarak verilen karar sayısı 248’dir (dernek kurma özgürlüğü: 9 ihlal, 2 ihlal yok; ifade özgürlüğü: 125 ihlal, 33 ihlal yok; toplanma özgürlüğü: 68 ihlal, 11 ihlal yok).¹¹ Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesindeki çok sayıda dava ve hak temelli STÖ’ler tarafından hem ulusal hem de uluslararası düzeyde mevzuatın maddi kapsamı ve uygulamasına dair dile getirilen sert eleştiriler göz önüne alındığında, iç mevzuat, belirlenen standartları karşılamamaktadır.¹²

7 Mevcut durumu kısmen göstermek adına bir örnek vermek gerekirse, en güncel tarihli raporlardan birine göre, 2022 yılının ilk üç ayında, Türkiye’de en az 96 barışçıl toplantı ve gösteriye müdahale edilmiş; bu müdahalelerde en az 1326 kişi gözaltına alınmıştır. Gerçekleşen 96 müdahalenin 19’unda göstericiler zor kullanılarak, 3’ünde plastik mermi kullanılarak, 10 müdahalede ise orantısız güç kullanılarak dağıtılmaya çalışılmıştır. Yine aynı dönemde, mülki idare amirleri tarafından alınan 31 genel, 7 spesifik yasaklama kararı ile 15 ilde toplam 38 defa barışçıl toplantı ve gösteri hakkına kısıtlama getirilmiştir. (bakınız, Eşit Haklar için İzleme Derneği, https://www.esit-haklar.org/wp-content/uploads/2022/05/ESHID_Toplantı-ve-Gosteri-Hakki-Ocak-Mart-2022-Bulteni.pdf)

8 Türk Ceza Kanunu, 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun, Basın Kanunu, Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu, Türkiye’de ifade özgürlüğü ihlallerine zemin hazırlamakta ve Anayasa’nın ifade özgürlüğüne ilişkin güvenceleriyle çelişmektedir. 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nda yer alan “Terör örgütlerinin cebir, şiddet veya tehdit içeren yöntemlerini meşru gösteren, öven veya bu yöntemlerin kullanılmasını teşvik eden bildiri veya açıklamalarını basanlar veya yayınlayanlar bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır” şeklindeki muğlak ifadeler ve “meşru gösteren, öven veya teşvik eden” ifadesinin muğlak tanımı, kanunun keyfi uygulanmasının önünü açmaktadır.

9 <https://rm.coe.int/memorandum-on-freedom-of-expression-and-of-the-media-human-rights-defe/1680aebf3d>

10 Bakınız, <https://hudoc.echr.coe.int>

11 Bakınız, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr>

12 <https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/lcSite/illeridaresi/Mevzuat/Kanunlar/Anayasa.pdf>

SH 1.2. Kamu makamları, STÖ'leri müdahalelere ve saldırılara karşı korur ve mahremiyetlerini korur.

Gösterge 1.2.a: STÖ'lerin, haklarını kullanmalarını etkileyen kararlara itiraz etmek veya gözden geçirilmesini istemek için etkili bir hukuk yoluna erişime hangi ölçüde sahip oldukları.

2021 yılı değerlendirmesi:

2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor

2023 yılı değerlendirmesi:

2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor

2023 yılında sivil toplum örgütlerinin etkili bir çözüme erişimi açısından önemli bir gelişme kaydedilmemiştir. Sivil toplum örgütleri için etkili çözümler potansiyel olarak var olsa da STÖ'lerin adalete erişimlerine ilişkin mevcut yasal çerçeve, standartları asgari düzeyde karşılamaktadır. Bu durum, öncelikle yargı bağımsızlığı, hukukun üstünlüğü, insan hakları, yargının iş yükü ve hukuki yardım mekanizmalarına erişilememesi gibi alanlardaki mevcut zorluklardan kaynaklanmaktadır. Dernek ve vakıfların toplam sayısı ile karşılaştırıldığında kamu yararına çalışan dernek statüsü verilen derneklerin ve vergi muafiyeti tanınan vakıfların toplam sayısının oldukça düşük olduğu bir ortamda yalnızca kamu yararına çalışan derneklerin ve vergi muafiyeti tanınan vakıfların, talepleri haklı görüldüğünde hukuki yardım alabilmeleri, sivil toplum örgütleri için engel oluşturmaya devam etmektedir.¹³

Hukuki danışmanlığa erişim hakkı ile ilgili olarak, mevzuatta açıkça yasaklanmamış olmakla birlikte, esasen STÖ'lerin barolara ücretsiz hukuki danışmanlık için başvurmaya uygun olmadığı değerlendirilmekte ve yalnızca kriterleri karşılayan gerçek kişiler bu hizmetlere erişebilmektedir. 2023 yılı için hukuki yardım ödeneği 185.412.586 TL (5.705.002 Avro)¹⁴ olarak belirlenmiştir. Bu, kişi başına ödeneğin sadece 2,18 TL (0,067 Avro) olduğu anlamına gelmektedir. Hukuki yardıma ayrılan sınırlı mali kaynaklar ve baroların önceliklendirme politikaları göz önüne alındığında, böyle bir fiili durumun yokluğunda bile STÖ'lerin kayda değer hukuki yardım alma fırsatını ücretsiz elde edebilmeleri oldukça olanaksızdır.

STÖ anketi sonuçlarına göre, 2023 yılında, devlet makamlarının, örgütleri hakkında, haklarını kullanma kapasitelerini olumsuz etkileyen kararlar aldığını belirten STÖ'lerin oranı, 2021 yılı ile karşılaştırıldığında %18'den %21'e yükselmiştir. Buna ek olarak, STÖ'lerin %8'i bu tür kararlara resmî, yasal, adli veya idari kanallar yoluyla etkili bir şekilde itiraz edememiştir.

¹³ 18 Şubat 2024 tarihi itibarıyla, kurum tarafından kayıtlı 101.806 dernek arasında, kamu yararına çalışan dernek statüsü verilen derneklerin toplam sayısı yalnızca 363'tür. Vergi muafiyeti tanınan vakıfların toplam sayısı, hukuk mahkemeleri tarafından kayıtlı 6.264 vakıf arasında yalnızca 329'dur. Kamu yararına çalışan derneklerin (%0,35) ve vergi muafiyeti tanınan vakıfların (%5) oranının çok düşük olduğu göz önüne alındığında, derneklerin ve vakıfların büyük kısmı ücretsiz hukuki yardıma ve dolayısıyla etkili bir hukuk yoluna erişememektedir (Bakınız, <https://www.siviltoplum.gov.tr/> ve <https://www.siviltoplum.gov.tr/kamu-yararına-calisan-dernekler>; <https://www.gib.gov.tr/yarim-ve-kaynaklar/yararli-bilgiler/vergi-muafiyeti-taninan-vakiflarin-listesi> ve https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/vakif-istatistikleri/yeni-vakiflar2023-sorasi/01-vakiflarin-turlerine-gore-dagilimi-14072023.pdf.)

¹⁴ Türkiye Barolar Birliği, <https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/duyuru-202333-83680>

Gösterge 1.2.b: Kanunların STÖ'leri bilhassa aşağıdakiler olmak üzere tehditler, saldırılar, adli taciz ve ayrımcı muamelelerden ne ölçüde koruduğu:

- Korkutma, taciz ve tahkirin yanı sıra çevrimiçi ve çevrimdışı nefret söylemi dâhil olmak üzere tehditler;
- Şiddet eylemleri, fiziksel şiddet, aramalar ve mala zarar verme dâhil olmak üzere saldırılar;
- Keyfi tutuklama ve gözaltı, iletişime hukuksuz müdahale ve ceza, hukuk ve idari muhakemelerin kötüye kullanımı veya bunlara yönelik tehditler dâhil olmak üzere adli taciz;
- STÖ'ler için orantısız bildirim gereklilikleri dâhil olmak üzere ayrımcı muameleler.

2021 yılı değerlendirmesi:

1 – Standartları karşılamıyor

2023 yılı değerlendirmesi:

1 – Standartları karşılamıyor

Son iki yılda STÖ'lerin tehdit, saldırı, adli taciz ve ayrımcı muameleden korunması açısından yasal bir değişiklik olmamıştır. STÖ'leri, yukarıda belirtilen eylem ve muamelelerden korumak için özel bir yasanın olmaması, STÖ'ler için yasal koruma eksikliğine yol açmaktadır. Çeşitli amaçlarla örgütlenme özgürlüğünü kullanan kişileri veya örgütleri hedef alan belirli eylemlerin ceza hukuku kapsamında yasaklanmamış olması, örgütleri korumasız bırakmakta ve kişilerin ve örgütlerin bu tür eylemlere karşı daha kolay hedef hâline gelmesine ve savunmasız kalmasına yol açabilmektedir. Mevcut yasal hükümler¹⁵, yalnızca bir suçun mağduru olan gerçek kişilere uygulanmakta ve tüzel kişileri ayrımcı muamelenin faileri olarak adlandırmaktadır. Öte yandan, yasal düzenlemeler, nefret söylemini yasaklamak açısından yetersizdir. Aslında, nefret söylemini ortadan kaldırmaya yönelik geçerli mevcut hükümler ne uygulanmakta ne de gereğince uygulanmaktadır.

Gösterge 1.2.c: Aşağıdaki bakımlardan tehditler, saldırılar, adli taciz veya ayrımcı muameleler olmaksızın etkili bir şekilde çalışan STÖ'lerin oranı:

- STÖ'lerin korunmasına ilişkin eksiklikler ile ilgili şikâyetler;
- STÖ'lere ve üyelerine yönelik saldırıların sayısı;
- Mala zarar verme olaylarının sayısı;
- Bildirimlerdeki ayrımcı muamelelerin sayısı;
- STÖ ofislerinin hukuksuz olarak arandığı veya denetimlere tabi tutulduğu olayların sayısı;
- STÖ'lerin iletişimlerine müdahale olaylarının sayısı.

Sivil toplum örgütlerinin yüzde 9'u, hem örgütlerinin hem de üyelerinin tehdit veya fiziksel saldırıya maruz kaldığını belirtirken, yüzde 5'i yalnızca kendilerinin, yüzde 6'sı ise yalnızca üyelerinin tehdit veya fiziksel saldırıya maruz kaldığını belirtmiştir. 2021 yılında bu oranlar sırasıyla yüzde 4, yüzde 1 ve yüzde 2 idi. Başka bir ifadeyle, STÖ'lere yönelik anketin sonuçlarına göre, 2021 yılına kıyasla tehdit veya fiziksel saldırıya maruz kaldığını belirten STÖ'lerin oranında artış olmuştur. Bu bağlamda bir diğer önemli bulgu ise tehdit, saldırı, adli taciz ve ayrımcı muamele olmaksızın etkin bir şekilde faaliyet gösteren STÖ'lerin oranıdır. Ankete katılan STÖ'lerin %22'si tehdit veya fiziksel saldırıya maruz kaldığını, tehdit ve fiziksel saldırılar kapsamında mal varlığına zarar verildiğini, ofislerinde hukuka aykırı arama veya denetim yapıldığını, yetkililerin kuruluşlarının iletişimine müdahale ettiğini beyan ederken, bu oran 2021 yılında %11 idi. Örgütlerinin ve üyelerinin tehdit veya fiziksel saldırılara maruz kaldığını belirten STÖ'ler arasında, bazı STÖ'ler, örgütlerinin antisemitizm karşıtı net duruşları veya LGBTQIA+ grupları destekleyen sosyal medya paylaşımları nedeniyle sosyal medyada tehditlerle karşılaştığını ifade ederken, bazı diğer STÖ'ler,

¹⁵ Örneğin, Türk Ceza Kanunu, Madde 114 (siyasi hakların kullanılmasının engellenmesi), Madde 115 (inanç, düşünce ve kanaat hürriyetinin kullanılmasını engelleme) ve Madde 118 (sendikal hakların kullanılmasının engellenmesi). Bu hükümler, örgütlenme özgürlüğünün yalnızca belirli yönlerini, örneğin siyasi partiler ve sendikalar özgürlüğünü kapsamaktadır; ancak dernekler ve vakıflar için herhangi bir yaptırım öngörmemiştir.

üyelerinin sürekli olarak tehdit ve fiziksel saldırılara maruz kaldığını ifade etmiştir. Ayrıca, fiziksel saldırıların yalnızca kamuoyu tarafından değil, aynı zamanda kolluk kuvvetleri tarafından da gerçekleştirildiği vurgulanmıştır. Buna ek olarak, bazı STÖ'ler hukukun üstünlüğünü savunmayı amaçlayan gösteri ve yürüyüşlerde gözaltına alındıklarını ifade ederken, diğer STÖ'ler, üyelerinin basın aracılığıyla tehdit edildiğini belirtmiştir.

Ayrıca, katılımcı STÖ'ler¹⁶, böyle bir zorunluluk olmamasına rağmen, ilgili kamu kurumundan izin alma ve kamu kurumlarıyla iş birliği yapmak isteyip istemediklerini valiliklere bildirme gibi hukuka aykırı uygulamalarla karşılaştıklarına dikkat çekmişlerdir. Buna ek olarak, diğer STÖ'ler, İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından gerekçesi olmayan, usulsüz denetimlerin yanı sıra uluslararası derneklerden kaynak alan STÖ'lere, belirsiz ve muğlak risk analizleri ve keyfi denetimler yoluyla ayrımcı uygulamalara dikkat çekmiştir. Bunun yanı sıra, bazı diğer STÖ'ler, KDV muafiyet belgesi alma konusunda zorluk çektiklerini, engellerle, eksik belgelerle ve yasaklayıcı süre uzatımlarıyla karşılaştıklarını vurgulamışlardır. Katılımcı STÖ'lerden birinin yaşadığı bir diğer önemli zorluk ise, örneğin para transferlerinin aksaması ve para transferi için alınan ücretlerin artması gibi bankalar tarafından uygulanan pasif engellerdi. 5651¹⁷ sayılı “dezenformasyon yasası” olarak bilinen yasaya karşı savunuculuk faaliyetlerini cezalandırma yöntemi olarak STÖ'lere uygulanan para cezaları, bazı STÖ'ler tarafından vurgulanan bir diğer engeldi. Görüşülen STÖ'ler tarafından vurgulanan önemli noktalardan biri, İş Kanunu ile Dernekler Kanunu arasındaki uyumsuzluklar ve STÖ'ler için sosyal güvenliği, adalete erişimi ve vergi teşviklerini düzenleyecek bir çerçeve yasanın olmamasıydı. Ayrıca, anket çalışmasına katılan STÖ'lerin bir kısmı, hukuk yoluna başvurmaya çalıştıklarında başvurularının rutin olarak reddedildiğini ifade etmiştir..

16 STÖ anketinde ve 19 Mart 2024 tarihinde gerçekleştirilen odak grup toplantılarında.

17 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun.

SH 1.3. Aşırıçılık, terör, kara para aklama ve yolsuzlukla mücadele için kullanılan önlemler, riske dayanan yaklaşıma uygun olarak hedefe yönelik ve orantılıdır ve örgütlenme, toplantı ve ifade özgürlüklerine ilişkin insan hakları standartlarına saygılıdır.

Gösterge 1.3.a: Aşırıçılık, terör, kara para aklama ve yolsuzlukla mücadeleye yönelik kanunların STÖ'lerin meşru faaliyetlerini ne ölçüde haksız olarak kısıtlamadığı.

2021 yılı değerlendirmesi:

1 – Standartları karşılamıyor

2023 yılı değerlendirmesi:

1 – Standartları karşılamıyor

2023 yılında STÖ'lerin meşru faaliyetlerini haksız olarak kısıtlamayan aşırıçılık, terörizm, kara para aklama ve yolsuzlukla mücadele kanunları açısından yasal bir değişiklik yapılmamıştır. Aksine, “Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun”¹⁸, STÖ'lerin meşru faaliyetleri için bir zorluk oluşturmaya devam ederken, “Dernekler Kanunu” ve “Yardım Toplama Kanunu”nda yapılan değişiklikler, kamu kurumlarına olağanüstü yetkiler vererek STÖ'lerin faaliyetlerinin hukuka aykırı şekilde daha da sınırlandırılmasının önünü açmıştır¹⁹. STÖ'lerin²⁰ Eylül 2023 tarihinde yayımladığı son raporlardan biri, derneklere karşı açılan kapatma davalarının, yetkililerin eleştirenleri susturmak ve Türkiye'deki sivil toplumun, özellikle kadın ve LGBTQIA+ hakları ile Kürt meselesiyle ilgili eleştirel çalışmalarını engellemek için sistematik bir yöntemi haline geldiğini ortaya koydu. Raporda, son yıllarda çeşitli alanlarda faaliyet gösteren STÖ'lerin hem kanun hükmünde kararnamelerle hem de mahkeme kararlarıyla istekleri dışında kapatılmalarının yaygın bir uygulama hâline geldiği ve insan hakları savunucularını hedef almak için sıklıkla kullanıldığı vurgulanmıştır. Din Alimleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (DİAYDER), Göç İzleme Derneği (GÖÇİZDER), Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu (KCDP) ve Tarlabası Toplum Merkezi (TTM), 2021 yılı itibarıyla hakkında kapatma davası açılan STÖ'ler arasında yer almıştır²¹.

18 <https://www.hurriyetdailynews.com/turkish-parliament-adopts-law-on-prevention-of-financing-of-proliferation-of-wmds-161172> <https://www.duvarenglish.com/turkish-parliament-passes-law-that-will-stifle-civil-society-news-55639>

19 Türkiye Büyük Millet Meclisi, 27 Aralık 2020 tarihinde, “Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine Dair Kanun” adı altında yeni bir kanun kabul etmiştir. Kanunun kapsamının kitle imha silahlarının yayılmasının finansmanının önlenmesiyle sınırlı olduğu gibi görülsede “Dernekler Kanunu” ve “Yardım Toplama Kanunu”nda bir araya getirilen ek değişiklikler, idareye, STÖ'lerin yönetim kurulu üyelerini yargı denetimi olmaksızın görevden alma ve yerlerine kayyum atama yetkisi de dâhil olmak üzere olağanüstü bir yetki vermekte ve dernek kurma özgürlüğünü önemli ölçüde kısıtlamaktadır. İçişleri Bakanı bir STÖ'nün kapatılmasına karar verme yetkisine de sahiptir. Bu, bir derneğin feshine yol açabilir. Bu tür kararların yargı tarafından değerlendirilmesi gerekse de orantılılık ilkesine göre son çare olarak kabul edilemez. (Venedik Komisyonu, “7262 sayılı Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanunun Uluslararası İnsan Hakları Standartlarına Uygunluğuna İlişkin Görüş”, CDL-AD(2021)023cor, 6 Temmuz 2021, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2021\)023cor-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2021)023cor-e))

20 The Observatory for the Protection of Human Rights Defenders, İnsan Hakları Derneği (İHD) ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) tarafından yayımlanan “Belirsiz ve Ürkütücü: Türkiye’de Derneklere Karşı Kapatma Davaları” (Uncertain and Eerie: Closure Cases Against Associations in Turkey) başlıklı rapor (bakınız, <https://en.tihv.org.tr/wp-content/uploads/2023/09/TurquieOBS2023-ENG.pdf>)

21 Din Alimleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği hakkında Bakırköy 1. Asliye Hukuk Mahkemesi’nde görülen kapatma davasında, 22.07.2022 tarihinde tedbiren faaliyet durdurma kararı verilerek dernek kapatılmıştır. Ayrıca Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu’nun kapatılması için açılan dava, 13. Asliye Hukuk Mahkemesi tarafından 13.09.2023 tarihinde reddedilmiştir. Göç İzleme Derneği ve Tarlabası Toplum Merkezi’nin kapatılması için açılan dava ise devam etmektedir.

Gösterge 1.3.b: Meşru faaliyetlerde bulunma kabiliyetleri aşırıcılık, terör, kara para aklama ve yolsuzlukla mücadeleyle yönelik kanunların uygulanması, bilhassa aşağıdaki hususlar yoluyla kısıtlanmayan STÖ'lerin oranı:

- Aşırıcılık, terör, kara para aklama ve yolsuzlukla bağlantıları olduğu iddiasıyla adli tacize uğrama;
- Fonlama konusunda getirilen ayrımcı kısıtlamalar,
- Yetkili makamların veya bankaların banka hesabı açmalarını, para almalarını ve göndermelerini engellemesi.

Kitle İmha Silahlarının Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun ve Mali Eylem Görev Gücü'nün (FATF) 21 Ekim 2021 tarihli kararıyla, Türkiye'nin kara para aklama ve terörizmin finansmanının önlenmesi bakımından «gri liste»ye alınması, keyfi bir «risk değerlendirmesi» yapılmasına, STÖ'lerin yüksek, orta ve düşük risk grupları olarak sınıflandırılmasına ve sık sık denetim yapılmasına zemin hazırlamış olup, denetimler, İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından yapılmaktadır. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, 21 Mart 2022 tarihinde STÖ'lere, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerinin aklanması, terörizmin finansmanı ve kitle imha silahlarının yayılmasının finansmanı ile mücadele amacıyla alınacak tedbirler, Hazine ve Maliye Bakanlığı Mali Suçları Araştırma Kurulu (MASAK) tarafından uygulanacak Eylem Planı ve STÖ'lere uygulanacak "risk değerlendirmesi" hakkında bir tebliğ göndermiştir.

Türkiye, çatışma bölgelerine yakın yerlerde faaliyet gösteren insani yardım derneklerini, STÖ sektöründeki en yüksek terör finansmanı riski olarak belirlemiş olsa da hak temelli çalışmalar yürüten STÖ'ler çeşitli nedenlerle denetlenmiştir. 2023 yılında bu alanda önemli bir gelişme olmamıştır. Bu bağlamda, bu alanı düzenleyen yasal çerçevenin keyfi niteliği ve kötüye kullanımı ışığında, bu alandaki düzenlemeler, standartları karşılamaz şeklinde değerlendirilmelidir.

STÖ anketine katılan STÖ'lerin yüzde 11'i, örgütlerinin veya üyelerinin aşırıcılık, terörizm, kara para aklama veya yolsuzlukla bağlantılı oldukları iddiasıyla adli tacize maruz kaldığını, örgütlerinin belirli bir kaynaktan fon alması sonucunda ayrımcı kısıtlamalara maruz kaldığını veya örgütlerinin, kamu otoriteleri veya bankalar tarafından banka hesabı açmasının veya para göndermesinin veya almasının engellendiğini belirtmiştir. Ayrıca, 2021 yılındaki değerlendirmede bu engellerle karşılaşan STÖ'lerin oranı %8 iken, 2023 yılında "Evet" cevabını veren STÖ'lerin oranında artış olduğunu, bununla birlikte 2023 yılında STÖ anketine katılanların toplam sayısının 2021'den düşük olduğunu belirtmek de önemlidir. Ayrıca, bazı STÖ'ler, yasanın bir parçası olarak, yurt dışından para alan kuruluşların kara para aklama ve terörizme karşı bir tedbir olarak bütçeleri hakkında daha sıkı ve ayrıntılı soruşturmalar yapıldığını belirtirken, diğer bazı STÖ'ler ise terörizmi finanse ediyormuş gibi muamele gördüklerini, banka hesaplarına bloke konulduğunu ve bürokratik ek engeller nedeniyle hesaplarını kamu bankalarından diğer bankalara taşımak zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir²²

22 STÖ anketinde ve 19 Mart 2024 tarihinde gerçekleştirilen odak grup toplantılarında.

SH 1.4. Kamu makamları, operasyonları bakımından tüm STÖ'lere eşit ve (işletmeler gibi) diğer örgütler ile adilane şekilde muamele etmelidir.

Gösterge 1.4.a Kanunların (1) STÖ'lerin daha fazla rapor ve bilgi sunmasını ne ölçüde gerektirmediği ve (2) aynı koşullar altında, STÖ'leri ticari kuruluşlardan daha fazla denetimlere ve müeyyidelere ne ölçüde tabi tutmadığı.

2021 yılı değerlendirmesi:

1 – Standartları karşılamıyor

2023 yılı değerlendirmesi:

1 – Standartları karşılamıyor

Bildirim yükümlülükleri ve idari cezaların olası sonuçları açısından Dernekler Kanunu'nda herhangi bir değişiklik olmamıştır. Dernekler Kanunu²³ ve Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından dernekler ve vakıflar için öngörülen bildirim gerekliliklerine ek olarak, yurt dışından fon ve bağış alan STÖ'lerin bunları kullanmadan önce yerel idari makama bildirimde bulunmalarına yönelik ek yükümlülükler, STÖ'ler için orantısız ve külfetli yükümlülükler oluşturmaya devam etmiştir²⁴. Ek olarak, STÖ'lerin statüsünde herhangi bir iyileşme olmazken, kanun STÖ'lerin ticari işletmelerden daha fazla rapor ve bilgi sunmasını gerektirmeye devam etmiştir. Bu nedenle, mevzuatın orantısız olduğu değerlendirilmektedir. İlgili mevzuat standartları karşılamamaktadır.

SH 1.5. Merkezi ve/veya yerel kamu makamlarının küçük topluluk örgütleri ve sivil girişimler (taban örgütleri) için imkan sağlayan politikaları ve kuralları mevcuttur.

Gösterge 1.5.a: Küçük topluluk örgütlerinin/yerel örgütlerin ve sivil girişimlerin kanuna göre tescil edilmeden çalışmalarına izin verilir.

2021 yılı değerlendirmesi:

2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor

2023 yılı değerlendirmesi:

2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor

2023 yılında yasal çerçevede herhangi bir değişiklik olmamıştır. Açıkça yasaklanmamış olmasına rağmen, küçük topluluk veya yerel örgütler ve sivil girişimler tescil olmadan örgütlenme özgürlüklerini tam olarak kullanamamaktadır. Türkiye'deki STÖ'ler için yasal çerçeve yalnızca dernekleri ve vakıfları, federasyonları, konfederasyonları, sendikaları, işçi sendikalarını ve kooperatifleri, kâr amacı gütmeyen tescilli tüzel kişiler olarak kabul etmekte ve kâr amacı gütmeyen şirketler dâhil olmak üzere diğer kâr amacı gütmeyen tüzel kişiliklerin kurulmasına izin vermemektedir. Dernekler Kanunu'nun 2. maddesinde platformlar da tanınmakta ancak tüzel kişilikler olarak kabul edilmemektedir.

23 Dernekler Kanunu'nun 32. maddesine göre, bildirim yükümlülüklerini gereği gibi yerine getirmeyen derneklere 2023 yılında 1.018 TL (31 Avro) ile 331.289 TL (10.193 Avro) arasında değişen bir dizi idari para cezası öngörülmektedir. (Bakınız, 2023 yılında uygulanacak idari para cezaları, <https://www.siviltoplum.gov.tr/kurumlar/siviltoplum.gov.tr/loSite/istanbul/2023Idari-Para-Cezalari.jpg>)

24 Mali Eylem Görev Gücü (FATF), <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/fur/T%C3%BCrkiye-Follow-Up-Report-2023.pdf>. coredownload.pdf

Gösterge 1.5.b: Kanunda, tescilli olmayan küçük topluluk örgütleri/yerel örgütler de karar verme süreçlerine tescilli STÖ'ler ile aynı katılım hakkına sahiptir.

2021 yılı değerlendirmesi:

2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor

2023 yılı değerlendirmesi:

2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor

2023 yılında yasal çerçevede herhangi bir değişiklik olmamıştır. Küçük topluluk örgütlerinin/yerel örgütlerin ve sivil girişimlerin karar verme süreçlerine katılımına yönelik hiçbir açık kısıtlama olmamakla birlikte, STÖ'lerin kamu karar verme süreçlerine katılımı kanunla sadece kısıtlı bir ölçüde düzenlendiği için karar verme süreçlerine katılmaya tamamen uygun değildir. STÖ'lerle istişareyi düzenleyen iki ana mevzuat²⁵, STÖ'lere açıkça atıfta bulunmamakta ve Cumhurbaşkanlığı veya diğer idari organlar tarafından hazırlanacak yasalar, Cumhurbaşkanlığı kararnameleri, Cumhurbaşkanlığı kararları, yönetmelikler ve mevzuata ilişkin diğer işlemlerin STÖ'lere sunulmasını zorunlu kılmamaktadır. Dolayısıyla, mevcut yasal çerçeve, STÖ'lerin tüzel kişilik veya tescilli olmayan küçük topluluk/yerel örgütler ve sivil girişimler biçiminde katılımını açıkça öngörmemekte ve bu kararı, ilgili kamu kurumlarına bırakmaktadır.

SH 1.6. Tüm STÖ'ler fon talep etmekte ve almakta özgürdür.

Gösterge 1.6.a: İlgili kanunların, STÖ'lerin aşağıdakilerle ilgili olarak, yurt dışından alınanlar dâhil olmak üzere geniş kapsamlı fon aramalarına usulsüz kısıtlamalar olmaksızın ne ölçüde izin verdiği:

- Tüm kaynaklardan nakdi ve aynı bağışlar;
- Yerel kamu organlarından sağlanan fonlar;
- Kurum, şirket veya bireysel bağışçılardan sağlanan fonlar;
- Yabancı devletler veya uluslararası kuruluşlardan sağlanan fonlar.

2021 yılı değerlendirmesi:

2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor

2023 yılı değerlendirmesi:

2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor

2023 yılında yasal çerçevede herhangi bir değişiklik olmamıştır. Bağış toplamaya ilişkin temel mevzuat olan Yardım Toplama Kanunu, STÖ'lerin yurt dışı dâhil olmak üzere geniş bir yelpazede kaynak bulmalarına olanak tanıması bakımından, aşırı kısıtlamalar getirmeden kısıtlayıcı olmaya devam etmektedir. Türkiye'de "yardım" ve "bağış"²⁶ olmak üzere iki farklı kavramın kullanılması ve ikisi arasındaki farkın ilgili mevzuatta açıkça belirtilmemesi uygulamada sorunlara yol açmaya devam etmektedir. Dernek ve vakıfların, üyelerinin bağışları (üyelik aidatı gibi) ve başkalarının bağışları veya kendi öz kaynaklarıyla elde edecekleri gelirler için izin almaları gerekmez de yardım toplamak için izin almaları zorunludur.

²⁵ Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü ve Mevzuat Hazırlama Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik

²⁶ "Yardım" kavramı, 10 Kasım 2021 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanan "Yardım Toplama Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelikte", gerçek ve tüzel kişilerce kamu yararı gözetilmek ve belirli bir amacı gerçekleştirmek üzere kamuoyuna çağrıda bulunarak ve yetkili makamlardan önceden izin alınarak toplanabilecek mali ve aynı destek olarak tanımlanmıştır. Öte yandan "bağış" kavramı, şahıslar ve kurumlar tarafından özel bir destek çağrısı veya isteği olmaksızın sivil toplum örgütlerine yapılan mali ve aynı destek anlamına gelmektedir. Bağışlar için yetkili makamlardan önceden izin alma gerekliliği yoktur. "Yardım" ve "bağış" arasındaki muğlak ayrımın, söz konusu ayrımı yoruma açık bir hâle getirdiği ve kanun ve yönetmeliklerin keyfi uygulamaları için zemin hazırladığı gözden kaçırılmamalıdır.

Sadece kamu yararına çalışan ve Cumhurbaşkanı tarafından izin verilen dernek, kurum ve vakıflar izin almadan yardım toplayabilir. Öte yandan, kamu yararı statüsünün alınmasının İçişleri Bakanlığının önerisi üzerine Cumhurbaşkanlığı kararıyla uygulanan özel izne tabi olması ve kamu yararına çalışma statüsünün alınması için gerekli koşulları belirleyen somut ve hesap verebilir ölçütlerin bulunmaması, birçok STÖ'nün izinsiz yardım toplamasını engellemektedir. Ek olarak, dernek ve vakıfların yurt dışındaki kişi, kurum ve kuruluşlardan aldıkları aynı ve nakdi yardımları kullanmadan önce ilgili makamlara bildirimde bulunma zorunluluğu, STÖ'lerin geniş yelpazede fon almasının önünde başka bir engel oluşturmaktadır.

Gösterge 1.6.b: Usulsüz devlet müdahalesi olmaksızın geniş kapsamlı fonlara erişebilen STÖ'lerin oranı.

STÖ anketine katılan STÖ'lerin yüzde onu, keyfi denetim veya hesaplarının dondurulması gibi bir tür müdahale yaşadıklarını belirtmiştir. 2021 değerlendirmesinde bu oran %4 iken, 2023 yılında STÖ anketine katılanların toplam sayısı 2021 yılından düşük olmasına rağmen, bu soruya "Evet" yanıtını veren STÖ'lerin oranında bir artış olduğunu belirtmek önemlidir.

SH 1.7. IPA yararlanıcısı ülkelerde, STÖ'lere finansal ve finansal olmayan kamu desteği mevcuttur ve şeffaf, hesap verebilir, adil ve ayrımcı olmayan bir şekilde sağlanmaktadır.

Gösterge 1.7.a: STÖ'lere ve derneklerin kullanımına sunulan kamu kaynaklarının²⁷ seviyesi, kanun ve yönetmeliklerde açıkça belirtilmiştir ve kamu kaynaklarının seviyesini belirleme ve gözden geçirme ehliyeti verilmiş devlet organının hakları ve görevleri kanunda açıkça tanımlanmıştır.

2021 yılı değerlendirmesi:

1 – Standartları karşılamıyor

2023 yılı değerlendirmesi:

1 – Standartları karşılamıyor

Sivil toplum örgütlerine sağlanan finansal ve finansal olmayan kamu desteğiyle ilgili koşullarda 2023 yılında herhangi bir değişiklik olmamıştır. Kamu desteği seviyesinin yasal çerçevede açıkça belirtilmemesi nedeniyle, sivil toplum örgütlerine sağlanan kamu desteği sınırlı kalmıştır. Kamu desteğinin, şeffaf, hesap verebilir, adil ve ayrımcı olmaktan çok uzak olduğu değerlendirilebilir. Kamu desteğine ilişkin mevcut yasal çerçeve²⁸, STÖ'lere tahsis edilecek bütçeyi belirlemeyi ilgili kamu otoritelerine bırakmaktadır ve kanun ve yönetmelikler, belirli bir yılda sivil toplum örgütleri için mevcut kamu desteği düzeyini açıkça belirtmemektedir. Ayrıca, kullanıma sunulan kamu kaynaklarının seviyesini belirleme ve gözden geçirme ehliyeti verilmiş bir devlet organı mevcut olmadığından, söz konusu organın haklarını ve görevlerini tanımlayan bir kanun da mevcut değildir.

27 'Kamu kaynakları' terimi, devletin kendi kaynaklarından tahsis edilen ve dağıtılan fonlar anlamına gelmektedir. Kamu kaynakları, Türkiye'de kamu kurumları yoluyla dağıtılan Avrupa Birliği fonlarını kapsamamaktadır, çünkü bu fonlar, Avrupa Birliği'nin kural ve usullerine uygun olan farklı kural ve usullere tabidir. Burada, analiz sadece kamu kurumları tarafından tanımlanan kural ve usullere göre dağıtılan STÖ'lere yönelik kamu kaynaklarının toplam miktarına işaret etmektedir.

28 Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu (bakınız, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5018.pdf>) ve Dernek, Vakıf, Birlik, Kurum, Kuruluş, Sandık ve Benzeri Teşekküllere Genel Yönetim Kapsamındaki Kamu İdarelerinin Bütçelerinden Yardım Yapılması Hakkında Yönetmelik (bakınız, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.200610656.pdf>).

Gösterge 1.7.b: Bir yılda STÖ'lere fiilen ödenen kamu bütçesinin yüzdesi.

2023 yılında kanunda bir değişiklik olmamıştır. İçişleri Bakanlığı tarafından proje çağrıları kapsamında sağlanan kaynaklardan, projeleri için STÖ'lere tahsis edilen kaynaklar ancak 2022 yılından itibaren kamuoyuna açıklanmıştır²⁹. 03/03/2017 tarihli İçişleri Bakanlığı Bütçesinden Derneklere Yardım Yapılması Hakkında Yönerge³⁰, STÖ'ler tarafından yürütülen projelere tahsis edilen yıllık bütçe hakkında somut bir hüküm içermemektedir. İçişleri Bakanlığı yıllık bütçesinden STÖ'lere 2022 ve 2023 yıllarında tahsis edilen fonlar³¹ sırasıyla 69.766.000 TL (2.146.000 avro) ve 100 milyon TL'dir. (3.076.000 avro). Bu, STÖ başına yaklaşık 1.000 TL'ye (30,76 Avro) tekabül etmektedir ve yeterli olmaktan çok uzaktır.³²

Gösterge 1.7.c: STÖ'lere kamu kaynakları sağlanmasını düzenleyen kanuni hükümlerin aşağıdakileri ne ölçüde sağladığı:

- Kaynak sağlama kriterleri açıkça tanımlanmıştır, objektiftir ve kamuoyuna açıklanır;
- Tekliflerin değerlendirmesi açık ve tarafsızdır;
- Çıkar çatışmaları açık bir şekilde düzenlenmiştir;
- Raporlama gereklilikleri açık ve orantılıdır.

2021 yılı değerlendirmesi:

1 – Standartları karşılamıyor

2023 yılı değerlendirmesi:

1 – Standartları karşılamıyor

STÖ'lere kamu kaynakları sağlanmasını düzenleyen mevcut yasal çerçevede 2023 yılında herhangi bir değişiklik olmamıştır. Dolayısıyla bu kaynak, açıkça tanımlanmış kaynak sağlama kriterleri, tekliflerin açık ve tarafsız şekilde değerlendirilmesi ve açıkça düzenlenmiş çıkar çatışması açısından kısıtlı olmaya devam etmektedir³³. Kamu idarelerinin bütçelerinde yer aldığı sürece, derneklere, vakıflara, sendikalara, kurumlara, örgütlere, fonlara ve benzeri kuruluşlara kamu yararını gözeterek yardım sağlamak ilgili bakanlıkların sorumluluğundadır. Bakanlıklar, sundukları mali desteklerle ilgili nadiren genelge veya yönetmelik yayımlamakta veya kriterleri tanımlayan başvuru yönergeleri sunmaktadır. İlgili yasal çerçeve, kaynak sağlama kriterlerinin adil ve tarafsız olmasını gerektirmemekte ve çıkar çatışmasını düzenlememektedir. Buna ek olarak, kaynak sağlama kriterleri açıkça tanımlanmamıştır ve yardım almaya uygunluk açısından önemli bir kriter getirilmemektedir. Bu durum, derneklerin büyük çoğunluğu için kısıtlayıcı olarak değerlendirilebilir.

²⁹ Bakınız, <https://www.siviltoplum.gov.tr/2022-yili-proje-donemi-proje-yardimlari-istatistigi>; <https://www.siviltoplum.gov.tr/2023-yili-proje-done-mi-proje-yardimlari-istatistigi>.

³⁰ https://www.siviltoplum.gov.tr/kurumlar/siviltoplum.gov.tr/Projeler/Prodes/İcisleri_Bakanligi_Butcesinden_Derneklere_Yardim_Yapilmasi_Hakinda_Yonerge_03_03_2017.pdf

³¹ 6 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş - Pazarcık ve Elbistan Depremi'nden sonra STÖ'lerin durumuna da dikkat çekmek önemlidir. Deprem sonrası STÖ'ler tarafından yayımlanan bazı raporlarda, STÖ'lerin depremde etkilenen illere girmesine izin verilmezken, afet eylem planlarında somut ve uygulama dönemleri tanımlanmış eylemler ve finansal kaynaklara yer verilmediği vurgulanmıştır. (<https://ihop.org.tr/wp-content/uploads/2023/03/6-SUBAT-2023-KAHRAMANMARAS-PAZARCIK-VE-ELBISTAN-DEPREMLERI-ON-GOZLEM-RAPORU-SON-HALI.pdf>)

³² Bakınız, İçişleri Bakanlığı 2023 Bütçe Sunumu, https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/İcisleri.gov.tr/IcSite/strateji/Butce/2023_Butce_GenelKurul_K.pdf; Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu 2023, 7427 sayılı Kanun, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/12/202212-B11.pdf>

³³ Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ve Dernek, Vakıf, Birlik, Kurum, Kuruluş, Sandık ve Benzeri Teşekküllere Genel Yönetim Kapsamındaki Kamu İdarelerinin Bütçelerinden Yardım Yapılması Hakkında Yönetmelik, yönetmeliğin adında geçen kurumlar için serbest olan yardımların hukuki dayanağını oluşturur.

Gösterge 1.7.d: Merkezi yönetimler, verilen yardımların tanımlanması için, verilen yardımlara ilişkin bilgileri yeterince ayrıntılı olarak kamuoyuna açıklar.

2021 yılı değerlendirmesi:

2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor

2023 yılı değerlendirmesi:

2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor

2023 yılında yasal çerçevede herhangi bir değişiklik olmamıştır. Verilen yardımlara ilişkin kamuoyuna açık bilgiye dair şeffaflığın sınırlı olması nedeniyle, bu gösterge standartları asgari düzeyde karşılamaktadır. Kamu idarelerinin bütçelerinden yardım yapılmasına ilişkin yönetmeliğe göre³⁴, kamu kurumları, yardım yapılan teşekküllerin isim listesini ve söz konusu yardımın amacını ve tutarını, izleyen yılın Şubat ayı sonuna kadar kamuoyuna açıklamak zorundadır. Bazı bakanlıklar (İçişleri Bakanlığı, Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü), teşekküllere ödenen toplam tutarı ve destek verilen teşekküllerin toplam sayısını faaliyet raporlarında yayımlasa da kamu kurumları, ilgili kamu kurumlarından destek alan teşekküllerin adlarını kamuoyuna açıklamamaktadır.

Gösterge 1.7.e: Ülke içinde kamu kaynaklarının sağlanmasının şeffaf ve adil olduğunu ve ayrımcı olmadığını belirten STÖ'lerin oranı.

2021 yılı değerlendirmesi:

1 – Standartları karşılamıyor **%9**

2023 yılı değerlendirmesi:

1 – Standartları karşılamıyor **%9**

Temel değerlendirmeye benzer şekilde, STÖ anketine göre, 2023 yılında ankete katılan STÖ'lerin yalnızca %6'sı, ülke içindeki kamu kaynaklarının adil ve şeffaf bir şekilde sağlandığını belirtmiştir; STÖ'lere yönelik kamu kaynaklarının şeffaf ve adil şekilde sağlanmadığını düşünen STÖ'lerin oranında bir artış olmuştur. STÖ'lerin yarısından fazlası (%63), STÖ'lere yönelik kamu kaynaklarının sağlanmasını şeffaf bulmadığını (%38, hiç şeffaf değil ve %25, yeterince şeffaf değil) belirtirken, 2021 yılında bu oran %49'du. STÖ'lerin yalnızca %16'sı, kamu kaynaklarının STÖ'lere yeterince şeffaf veya çok şeffaf sağlandığını belirtmiştir (%14, yeterince şeffaf ve %2, çok şeffaf). Buna ek olarak, katılımcı STÖ'lerin %71'i, STÖ'lere sağlanan kamu kaynaklarını adil bulmadığını belirtirken, 2021 yılında bu oran %56 idi (%42, hiç adil değil, %29, yeterince adil değil). STÖ'lerin yalnızca %8'i, STÖ'lere sağlanan kamu kaynaklarının yeterince adil veya çok adil bulunduğunu belirtmiştir (%6, yeterince adil, %2, çok adil).

Gösterge 1.7.f: Kamu kaynakları, STÖ'leri seçmenleri temsil etmeleri temelinde dışlamamaktadır.

STÖ anketi, ankete katılan STÖ'lerin %22'sinin 2023 yılında kamu kaynağı için başvuruda bulunduğunu ve kamu kaynağı başvurusunda bulunanların %78'inin başvurularının başarısız olduğunu belirttiğini göstermektedir. Örgütlerinin kamu kaynağı için başvuruda bulunduğunu ancak başvurularının başarısız olduğunu belirtenler arasında, önemli sayıda STÖ (%76) başvurularının başarısız olmasının nedeninin yetkililerin tercih ettikleri örgütlere kaynak sağlaması olduğunu belirtirken, STÖ'lerin %33'ü yetkililerin, örgütlerinin hizmet verdikleri ve temsil ettikleri kişilerle ilgili çalışmalara kaynak sağlamak istemediğini belirtmiştir. Buna ek olarak, STÖ'lerin %14'ü, rekabetin çok güçlü olduğunu belirtirken, %5'i tekliflerinin yeterince iyi olmadığını düşünmüştür.

34 Dernek, Vakıf, Birlik, Kurum, Kuruluş, Sandık ve Benzeri Teşekküllere Genel Yönetim Kapsamındaki Kamu İdarelerinin Bütçelerinden Yardım Yapılması Hakkında Yönetmelik.

Diğer yandan, 2023 yılında kamu kaynağı başvurusunda bulunmadığını belirtenler arasında, STÖ'lerin yarısından fazlası (%53) kazanma şanslarının gerçekçi olmadığını düşündüğünü belirtmiştir. Bunun yanı sıra, kamu kaynakları için başvuru yapmama nedenine ilişkin açık uçlu soruya, STÖ'ler, kamu kurumları tarafından yapılan tercihlerin taraflı olduğuna ve kamu kurumlarının insan hakları konusunda bir politikası olmadığına inandıklarını ifade etmişlerdir. Diğer bazı STÖ'ler ise siyasi olarak bağımsız olmak için kamu kaynaklarına başvurmamayı tercih ettiklerini ve maddi sıkıntı yaşadıkları dönemlerde bile kamu kaynaklarını bir seçenek olarak görmediklerini belirtmişlerdir. LGBTQIA+ hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği alanında çalışan STÖ'ler, LGBTQIA+ hakları örgütleri ve insan hakları örgütleri, hükûmetin hedefi hâline geldiğinde ve Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün kullandığı ölçeğe göre yüksek riskli olarak kabul edildiğinde kamu kaynaklarına başvurmanın anlamsız olduğunu özellikle vurgulamışlardır. Ayrıca, bazı feminist örgütler bağımsızlıklarına büyük önem verdiklerini ve kamu kaynakları için başvuru yaparlarsa kaynakların kendilerine asla tahsis edilmeyeceğini bildiklerini; bu nedenle kamu kaynakları için başvuru yapma teşebbüsünde bulunmadıklarını vurgulamışlardır.

SH 1.8. Şahıslar ve şirketler, STÖ'lere yaptıkları bağışlar için vergi indirimlerinden yararlanır.

Gösterge 1.8.a: Vergi mevzuatı, aşağıdakiler için vergi indirimine olanak vermektedir:

- Şahsi bağışçılık
- Kurumsal bağışçılık

2021 yılı değerlendirmesi:

2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor

2023 yılı değerlendirmesi:

2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor

2023 yılında kanunda herhangi bir değişiklik olmamıştır. Bir bütün olarak ele alındığında, vergi sistemi sınırlı vergi muafiyetlerine izin verdiği için vergi sistemi standartları asgari düzeyde karşılıyor gibi görünmektedir. Gelir Vergisi Kanunu ve Kurumlar Vergisi Kanunu'na göre, gerçek ve tüzel kişiler tarafından kamu yararına çalışan veya vergi muafiyeti tanınan statüsünde olan dernek ve vakıflara yapılan bağışlar, vergiye tabi gelirlerinin %5'ine kadar vergiden düşülebilmektedir. Kalkınmada öncelikli bazı bölgelerde, gelir vergileri için vergi indirimi oranı %10'a kadar artmaktadır. Bununla birlikte, Türkiye'deki toplam dernek ve vakıf sayısı kıyaslandığında, kamu yararına çalışan derneklerin ve vergi muafiyeti tanınan vakıfların sayısı oldukça düşüktür.

Gösterge 1.8.b: Bir STÖ'ye para bağışlamış olan özel şahısların oranı.

Charities Aid Foundation (CAF) Dünya Bağışçılık Endeksine göre, Türkiye, 2023 yılında bir STÖ'ye bağışta bulunan özel şahısların oranı sıralamasında %18 ile 126. sırada yer almaktadır³⁵.

³⁵ https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-research/wgi_report_2023_final.pdf?sfvrsn=402a5447_2

SH 1.9. STÖ'ler için vergi indirimleri mevcuttur.

Gösterge 1.9.a: Geçerli vergi kanunlarının aşağıdakileri ne ölçüde sağladığı:

- Hibeler, bağışlar ve üyelik aidatlarından elde edilen gelirler ve ekonomik faaliyetler, yatırım geliri, gayrimenkul, karşılıksız devir ve miraslardan sağlanan gelirler vergilendirmeye tabi değildir;
- STÖ'ler tarafından ekonomik faaliyetler yoluyla elde edilen ve misyonla ilgili amaçlarla kullanılan fazlalık gelir ve kâr, kurumlar vergisine/kazanç vergisine tabi değildir.

2021 yılı değerlendirmesi:

3 – Standartları kısmen karşılıyor

2023 yılı değerlendirmesi:

3 – Standartları kısmen karşılıyor

Vergi indirimleri konusunda kanunda herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Bağışçılara sınırlı muafiyet ve STÖ'lerin üzerindeki vergi yükü göz önüne alındığında, mevcut yasal çerçeve STÖ'leri destekleme açısından kısıtlı olmaya devam etmektedir. Hibe, yardım ve bağışlar hariç olmak üzere, tüm gelir getiren STÖ faaliyetleri (sahip olunan gayrimenkullerden elde edilen kiralar, iştirak hisseleri ve hisse senetlerinden elde edilen temettü, tahvillerden elde edilen faiz getirisi, döviz yatırımları şeklindeki gelirler gibi) Gelir Vergisi Kanunu ile düzenlenen vergiye tabi olmaya devam etmektedir. Türkiye'deki tüm dernek ve vakıfların kurumlar vergisinden muaf olması, STÖ'lere sınırlı ölçüde yardımcı olmaktadır çünkü STÖ'lere ait iktisadi işletmeler kurumlar vergisine tabidir ve bu iktisadi işletmelerden elde edilen gelirler, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar olmalarına rağmen vergiden muaf değildir.

SH 1.10. Politikalar ve yasal ortam teşvikler sağlamakta ve STÖ'lerde gönüllü olmayı ve istihdamı kolaylaştırmaktadır.

Gösterge 1.10.a: Gönüllülüğü düzenleyen kanunlar kabul edilmiştir.

2021 yılı değerlendirmesi:

1 – Standartları karşılamıyor

2023 yılı değerlendirmesi:

1 – Standartları karşılamıyor

Gönüllülüğün tanımı ve gönüllülük için yasal bir çerçeve bulunmamakla birlikte, İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü (STİGM)³⁶ tarafından 3 Ağustos 2022 tarihinde hazırlanarak kamuoyunun görüşüne açılan ve 2023-2027 döneminde uygulanması planlanan taslak "Sivil Toplum Strateji Belgesi ve Eylem Planı"nda, gönüllülük mevzuatına yönelik yasal düzenleme önerisinin hazırlanması, üniversite öğrencilerinin gönüllülük ve sivil toplum alanında faaliyet yürütmelerinin kolaylaştırılması ve gönüllülüğün küçük yaşlardan itibaren özendirilmesi yoluyla gönüllülüğün teşvik edilmesi stratejik hedefi (Stratejik Hedef 5) yer almaktadır.

36 https://www.siviltoplum.gov.tr/kurumlar/siviltoplum.gov.tr/PromoSlider/STKStr-ve-eylem-pln2022/Ek_1_Taslak_Sivil_Toplum_Strateji_Belgesi_ve_Eylem_Planı.pdf

Gösterge 1.10.b: Devletin gönüllülük stratejileri ve programları, STÖ'ler için gönüllülüğü desteklemektedir ve uygulama için yeterli kaynak tahsis edilmiştir.

2021 yılı değerlendirmesi:

1 – Standartları karşılamıyor

2023 yılı değerlendirmesi:

1 – Standartları karşılamıyor

2023 yılında herhangi bir gönüllülük stratejisi veya programı yürürlükte değildi. Gönüllülükle ilgili mevcut tek strateji veya program, 2023 Eylül ayında başlayan ve Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı-II (IPA II) Fonları çerçevesinde Avrupa Birliği tarafından finanse edilen “Türkiye’de Demokratik Yerel Yönetişimin Geliştirilmesi için Sivil Katılımın Güçlendirilmesi Projesi”dir³⁷ (Sivil Katılım Projesi). Proje, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından uygulanmakta olup projenin ana yararlanıcısı Türkiye Belediyeler Birliği (TBB), eş yararlanıcısı ise İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğüdür (STİGM). IPA-II Sivil Toplum Sektörünü yöneten kuruluş olan Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı da projenin etkili bir şekilde uygulanması ve izlenmesi için faaliyetler yürütmektedir. Projenin temel amacı, Türkiye’de demokratik yerel yönetim için vatandaş katılımını ve gönüllülüğü güçlendirmek olup proje, sivil toplum örgütlerinin karar alma mekanizmalarına katılımına katkıda bulunmayı, güven ve karşılıklı anlayışa dayalı sivil toplum-kamu iş birliğini geliştirmeyi ve gönüllülük için elverişli ve sürdürülebilir bir ortamın yaratılmasını desteklemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, söz konusu proje kapsamında, sivil toplum örgütleri ile kamu kurumları arasındaki diyalog ve iş birliğini güçlendirerek Türkiye’de gönüllülüğe ilişkin yasal çerçevenin temelini oluşturacak taslak bir çalışma yapılması planlanmaktadır.

Gösterge 1.10.c: Devlet istihdam stratejilerinden ve programlarından faydalanan STÖ'lerin oranı.

2023 yılında STÖ'lerin yalnızca %2'si örgütlerinin devlet istihdam programlarından yararlandığını belirirken 2021 yılında bu oran %5'ti. Örgütlerinin devlet istihdam programlarından yararlandığını belirten STÖ'ler, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) teşvikleri, bina ve personel desteğinin yanı sıra bir sendikaya üye olma desteklerinden yararlandıklarını ifade etmiştir.

Gösterge 1.10.d: Devlet gönüllülük stratejilerinden ve programlarından faydalanan STÖ'lerin oranı.

2023 yılı itibarıyla, yürürlükte olan herhangi bir gönüllülük stratejisi veya programı mevcut değildir.

Gösterge 1.10.e: STÖ'lerdeki çalışanların toplam iş gücüne oranı.

2022 yılında, derneklerdeki toplam tam zamanlı çalışan sayısı 77,701³⁸ idi. 2023 yılında, vakıflardaki toplam ücretli çalışan sayısı ise 21,625³⁹ idi. 2023 yılında toplam iş gücü 34.796.000 ve toplam istihdam ise 31.835.000 olmuştur⁴⁰. 2023 yılında STÖ'lerdeki çalışanların toplam iş gücüne oranı %0,28 ve STÖ'lerdeki çalışanların toplam istihdama oranı ise %0,31 olarak gerçekleşmiştir.

Gösterge 1.10.f: Bir örgüte zaman ayırmaya gönüllü olan kişilerin oranı

Charities Aid Foundation (CAF) Dünya Bağışçılık Endeksine göre, Türkiye, gönüllülük süresi sıralamasında 126. sırada yer almaktadır. Bir başka ifadeyle, ankete katılanların sadece %9'u, gönüllü olarak bir örgüte zaman ayırdığını belirtmiştir⁴¹.

37 <https://www.sivilkatilim.org.tr/en/homepage/>

38 <https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2024-01/chapter-i-freedom-of-association.pdf>

39 https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/vakif-istatistikleri/yeni-vakiflar2023-sorasi/07-vakiflari-uye-ve-gorev-alan-kisi-sayilari.pdf

40 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Ekim-2023-49377>

41 https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-research/wgi_report_2023_final.pdf?sfvrsn=402a5447_2

Spesifik Hedef 2

STÖ'ler ile kamu kurumları arasında güçlendirilmiş iş birliği ve ortaklık

SH 2.1. Kamu makamları ve kurumları, STÖ'leri karar verme ve politika yapma süreçlerine dâhil etmektedir.

Gösterge 2.1.a: Kanunlar, yönetmelikler, stratejiler, kamu yararına olan diğer eylemler ve politika reformları, aşağıdaki bakımlardan STÖ'lere etkin bir biçimde danışılmaktadır:

- STÖ'ler, taslak hazırlama sürecinin başından kabul prosedürünün sonuna kadar taslak belgeye erişime sahiptir;
- Taslak belge kabul prosedürüne girmeden önce yorum yapılması için en az 15 gün süre verilir;
- Mevzuatın istişareye izin verilmeksizin kabul edilmesine yönelik olağan dışı/hızlandırılmış prosedürler istisnaidir ve usulüne uygun olarak gerekçelendirilir;
- Kamuyla istişarelerinin sonuçlarına ilişkin raporlar, yorumların ret nedenleri dahil olmak üzere zamanında yayınlanır;
- Kamuoyuna yapılan bir çağrı ve açık kriterler temelinde ve eşit muamele ilkesine uygun olarak STÖ'lerden çalışma grubu üyeleri seçilir;
- İnsan Hakları Temelli Yaklaşımına uygun olarak, STÖ'lerden seçilen çalışma grubu üyeleri kadın grupları, LGBTIQ grupları, göçmen grupları, azınlıklar, engelli grupları ve uygun olan şekilde diğer gruplar dahil olmak üzere toplumun bütününden temsilcileri içerir.

2021 yılı değerlendirmesi:

1 – Standartları karşılamıyor %10⁴²

2023 yılı değerlendirmesi:

1 – Standartları karşılamıyor %11

2023 yılında karar verme ve politika yapma süreçleriyle ilgili bir değişiklik olmamıştır. Kamuyla istişareye yönelik mevcut yegâne yasal çerçeve olan Mevzuat Hazırlama Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik⁴³, STÖ'lerin politika yapma süreçlerine katılımı için sağlam bir zemin sağlama açısından kısıtlayıcı olmaya devam etmektedir. Yönetmelik, kamuyla istişareyi zorunlu kılmamakta, STÖ'lere danışılmasını bakanlık kararına bırakmakta ve istişare sürecinin yanı sıra politika sürecine dâhil edilecek STÖ'lerin seçimiyle ilgili objektif mekanizmalar, prosedürler ve kriterler ortaya koymamaktadır.

Türkiye'de, temel sivil toplum istişare mekanizması, 11. Kalkınma Planı'nda (2019–2023) öngörülen hedefler doğrultusunda İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından kurulan Sivil Toplum İstişare Kuruludur. STÖ anket sonuçlarına göre, STÖ'lerin %16'sı örgütlerinin kamu yararına kanunlar, tüzükler, stratejiler veya eylemler ve politika reformları geliştirmekle görevli bir çalışma grubunun üyesi olduğunu belirtirken, 2021 yılında STÖ'lerin %7'si bu görüşteydi. Örgütlerinin bir çalışma grubunun üyesi olduğunu belirten STÖ'lerin %11'i, örgütlerinin taslak belgeye, taslak hazırlama sürecinin başından kabul prosedürünün sonuna kadar erişebildiğini veya örgütlerine, taslak belge için kabul prosedürü başlatılmadan önce görüş/öneri sunulması için en az 15 gün verildiğini veya örgütlerinin bir temsilcisinin kamu yararına kanunlar, tüzükler, stratejiler veya eylemler ve politika reformları geliştirmekle görevli bir çalışma grubunun üyesi olduğunu belirtmiştir.

42 Gösterge 2.1 için 2021 yılında değer %9 idi. Değerin doğru olmasını temin etmek adına referans değer tekrar hesaplanmasından sonra 2021 yılı için revize değer %10'dur.

43 <https://www.mevzuat.gov.tr/anasayfa/MevzuatFihristDetaylframe?MevzuatNo=5210&MevzuatTur=21&MevzuatTertip=5>

Katılımcı STÖ'ler⁴⁴, TBMM'deki komisyonlarda yer almalarına ve komisyon tarafından hazırlanan raporda önerilerine yer verilmesine rağmen, STÖ'lerin bu komisyonlara katılımının kamu kurumlarının kararlarına bağlı olduğunu, STÖ'leri dâhil etme biçimlerinin, somut ve şeffaf kriterlere göre şekillenmediğini vurgulamıştır. Benzer şekilde, kamu görevlileri anketi, STÖ'lere istişare süreçlerinde yeterince bilgi verilmediği ve kendilerine danışılmadığı fikrini desteklemektedir. Katılımcı kamu kurumlarından 2'si, STÖ'lerin yeterince bilgilendirilmediğini ve STÖ'lere danışılmadığını belirtirken, katılımcı kamu kurumlarından 1'i STÖ'lere yeterince bilgi verildiğini ve STÖ'lere danışıldığını belirtmiştir. 2023 yılında sivil toplumla gerçekleştirilen başarılı istişare örneklerine ilişkin olarak, katılımcı kamu kurumlarından biri, STÖ'lerin çoklu bakış açılarını alıp değerlendirmek amacıyla bakanlık için Sivil Toplum Vizyon Belgesi ve Eylem Planı hazırlama çalışmaları kapsamında STÖ'lerin geniş katılımıyla bir çalıştay düzenlediklerini vurgulamıştır. Katılımcı bir diğer kamu kuruluşu da 2024-2028 yıllarını kapsayan 12. Kalkınma Planı hazırlık çalışmaları kapsamında, akademi, sivil toplum ve kamu kurumlarının görüşlerinin alındığını, 90 ihtisas komisyonu ve çalışma grubu aracılığıyla sektörel politikaların oluşturulduğunu belirtmiştir.

Bunun yanı sıra, plana katılımı artırmak için kamuoyu anketleri de düzenlenmiştir. Sivil toplum örgütlerinin 2023 yılında kanun ve politika yapma çalışmalarına katkıda bulunma fırsatları konusunda nasıl bilgilendirildiği ve farklı bir şey yapıp yapılamayacağı sorusuna ilişkin olarak katılımcı kamu kurumlarından biri, bilginin sosyal medya, internet, yazılı ve görsel medya kullanılarak sağlandığının altını çizmiştir. Bununla birlikte, 112.000 derneğin iletişim bilgilerinin yer aldığı Dernekler Bilgi Sistemi (DERBİS) aracılığıyla daha geniş bir gruba ulaşmak mümkün olabilirdi. Kurumlarının, farklı topluluk ve grupları etkileyen yasalar ve politikalar hakkında ilgili kitleye danışmak için kullandıkları yöntem ve yaklaşımlar sorulduğunda, kamu kurumundan bir katılımcı, kurumun çalışma alanları ve STÖ'ler arasındaki sınırlı aşinalık nedeniyle kurumun sınırlı bir erişime sahip olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca, sivil toplumla ilişkiler için kurumsal bir mekanizmanın olmadığını ve bu nedenle sektör uzmanlarının ilgili sektörlerinde faaliyet gösteren STÖ'lerle bireysel temaslarda bulunduğunu ve az sayıda sivil toplum grubunun kurumlarıyla temasta bulunduğunu vurgulamıştır. Başka bir kamu kuruluşundan bir temsilci de çalıştığı bakanlığın faaliyet alanında çalışan STÖ'lerle istişare toplantıları yaptıklarını, bir diğeri ise topluluk vakıflarıyla istişarelerde bulunduğunu, mülhak vakıflarla (Vakıflar Genel Müdürlüğüne bağlı vakıflar) ise yıl boyunca toplantılar yapıldığını belirtmiştir.

Gösterge 2.1.b: STÖ'ler, denetim mekanizmalarına etkin bir biçimde dâhil edilmektedir.

Bu gösterge değerlendirilmemiştir.

Gösterge 2.1.c: Uluslararası insan hakları ve diğer yasal yükümlülükler kapsamındaki devlet raporlarının hazırlanması ve sözleşme organı tavsiyelerinin uygulanması sırasında istişarelere katılan STÖ'lerin oranı.

Bu gösterge değerlendirilmemiştir.

44 19 Mart 2024 tarihinde gerçekleştirilen odak grup görüşmelerinde.

SH 2.2. Kamu makamları ve kurumları, toplumsal politika tartışmalarında ve AB entegrasyon sürecinde sivil toplumun önemini kabul etmektedir.

Gösterge 2.2.a: STÖ'lerin, kamu görevlilerinin sivil topluma yönelik tavırlarını ne ölçüde destekleyici olarak değerlendirdiği

2021 yılı değerlendirmesi:

1 – Standartları karşılamıyor	%18
-------------------------------	-----

2023 yılı değerlendirmesi:

2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor	%25
--	-----

STÖ anketine göre, STÖ'lerin çoğu (%68) kamu görevlilerinin sivil topluma yönelik tutumunu destekleyici bulmadıklarını belirtirken, STÖ'lerin %25'i kamu görevlilerinin sivil topluma yönelik tutumunu yeterince destekleyici veya çok destekleyici bulduklarını belirtmiştir. Buna ek olarak, katılımcı bazı diğer STÖ'ler⁴⁵ STÖ'ler için yasal bir çerçeve olmamasının değil, STÖ'lere yönelik mevcut yasal çerçevenin kamu görevlileri tarafından iyi bilinmemesi ve anlaşılmamasının STÖ'lerin etkili bir şekilde faaliyette bulunmasına engel oluşturduğunu vurgulamıştır. Bir kamu kurumunun temsilcisine göre, kamu kurumlarının 2023 yılında sivil toplum örgütlerine verdiği desteğin örneklerinden biri, İçişleri Bakanlığı tarafından STÖ projelerine ayrılan kaynaktır.

SH 2.3. Kamu makamları, stratejik politika çerçeveleri ve ilgili kurumsal mekanizmalar yoluyla sivil toplumla iş birliği yaparak sivil toplumun güçlendirilmesine katkıda bulunmaktadır.

Gösterge 2.3.a: Sivil toplumla iş birliği stratejilerinin hazırlanmasında etkin bir biçimde danışılan STÖ'lerin oranı.

2023 yılı itibarıyla, yürürlükte olan herhangi bir sivil toplumla iş birliği çerçevesi mevcut değildi. Diğer yandan, İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü (STİGM) tarafından 13 Ekim 2021⁴⁶ tarihinde gerçekleştirilen “Sivil Toplum İstişare Kurulu Toplantısı”nda⁴⁷ “Sivil Toplum Strateji Belgesi ve Eylem Planı” taslağı hazırlanmıştır. 2023–2027 döneminde uygulanması planlanan ve sivil topluma yönelik kısa, orta ve uzun vadeli kamu stratejilerini içerecek olan bu taslak strateji, 3 Ağustos 2022 tarihinde STÖ'lerin görüş ve önerilerine açılmıştır. STİGM'nin internet sitesinde, STİGM tarafından akademi, sivil toplum ve kamu kurumlarının katkılarıyla “Taslak Sivil Toplum Strateji Belgesi ve Eylem Planı”nın hazırlandığı, taslak strateji ve eylem planının STÖ'ler ile ilgili kurum ve kuruluşlar arasında iş birliği ve koordinasyonu sağlamayı, STÖ'lerin faaliyetlerini canlandırmayı ve güçlendirmeyi, gerekli destek ve teşviki sağlamayı ve STÖ'lere kaynak sağlamayı amaçladığı belirtilmektedir. STÖ'ler görüş ve önerilerini (taslakta yer alan konularla ilgili veya taslakta yer almayan ancak eklenmeye değer konularla ilgili olabilir) iletebilmiştir. Kamuoyu ile istişare sürecinin ardından 2023 yılında STİGM tarafından başka bir duyuru veya geri bildirim yayımlanmamıştır.

45 19 Mart 2024 tarihinde gerçekleştirilen odak grup görüşmelerinde.

46 <https://www.siviltoplum.gov.tr/sivil-toplum-istisare-kurulu-toplantisi-13-ekim-2020>

47 Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından 13 Ekim 2021 tarihinde Ankara'da düzenlenen “Sivil Toplum İstişare Kurulu Toplantısı”nın düzenlenmesi için kamuoyuna herhangi bir çağrı yapılmadığını belirtmek gerekir.

Gösterge 2.3.b: IPA yararlanıcıları, şu anda geçerli olan sivil toplumla iş birliği stratejilerini kabul etmiştir.

2021 yılı değerlendirmesi:

1 – Standartları karşılamıyor

Sivil toplumla iş birliği stratejisi mevcut değildir

2023 yılı değerlendirmesi:

1 – Standartları karşılamıyor

Sivil toplumla iş birliği stratejisi mevcut değildir

2023 yılı itibarıyla, yürürlükte olan herhangi bir sivil toplumla iş birliği çerçevesi mevcut değildir.

Gösterge 2.3.c: Sivil toplumla iş birliği stratejilerine, bütçesi de olan kabul edilmiş eylem planları eşlik etmektedir.

2021 yılı değerlendirmesi:

1 – Standartları karşılamıyor

Sivil toplumla iş birliği stratejisi mevcut değildir

2023 yılı değerlendirmesi:

1 – Standartları karşılamıyor

Sivil toplumla iş birliği stratejisi mevcut değildir

2023 yılı itibarıyla, yürürlükte olan herhangi bir sivil toplumla iş birliği çerçevesi mevcut değildir.

Gösterge 2.3.d: Sivil toplumla iş birliği stratejilerini, ilgili ve etkili olarak değerlendiren STÖ'lerin oranı.

2023 yılı itibarıyla, yürürlükte olan herhangi bir sivil toplumla iş birliği çerçevesi mevcut değildir.

Gösterge 2.3.e: Sivil toplumla iş birliği stratejilerinin uygulanmasından sorumlu kamu yapılarına uygun şekilde kaynak sağlanmıştır.

2023 yılında yürürlükte olan bir sivil toplum iş birliği stratejisi bulunmamasına rağmen, Sivil Toplum Strateji Belgesi ve Eylem Planı'nın geliştirilmesinden sorumlu kamu kurumu, İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü olmuştur. Bu rapora girdi sağlayan bazı kamu görevlileri, mevcut insan kaynaklarının ve mali kaynakların yeterli olmadığı görüşündeydi.

Gösterge 2.3.f: Sivil toplumla iş birliği kurulları ile merkezi yönetim arasındaki diyalog mekanizmaları, aşağıdaki bakımlardan STÖ'leri anlamlı bir biçimde içermektedir:

- Üzerinde mutabakata varılmış bir çalışma programı mevcuttur.
- Üzerinde mutabakata varılmış usul kuralları mevcuttur.
- Düzenli olarak toplanırlar.
- Kurallar, STÖ'lerin toplantı çağrısında bulunmasına ve gündemin oluşturulmasına katkıda bulunmasına olanak verir.
- Sonuçlar ve tavsiyeler yeterli ölçüde takip edilir.

2021 yılı değerlendirmesi:

2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor

2023 yılı değerlendirmesi:

2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor

Sivil Toplum İstişare Kuruluna ilişkin mevcut hükümlerde, 2021 yılından bu yana bir değişiklik olmamıştır. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından kurulan Sivil Toplum İstişare Kurulu, sivil toplum için başlıca istişare mekanizması olmaya devam etmiştir. Sivil Toplum İstişare Kurulu, Sivil Toplum İstişare Kurulu üyelerinin belirlenmesine ilişkin usul ve esasları açıklayan “Sivil Toplum İstişare Kurulu Görev ve Çalışma Yönergesi”⁴⁸ ile düzenlenmektedir. Yönergeye göre, Sivil Toplum İstişare Kurulu, İçişleri Bakanı, ilgili Bakan Yardımcısı, Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürü, üniversitelerin temsilcileri, kamu kurumlarının temsilcileri ve sivil toplum örgütlerinin temsilcilerinden oluşur. Belgede, Kurulun üyelerinin Bakan tarafından, en az Genel Müdür düzeyinde olması dikkate alınarak kamu kurum ve kuruluşlarından, sivil toplum konusunda uzmanlaşmış öğretim üyelerinden olması dikkate alınarak üniversitelerden, özel statüleri (kamu yararına çalışma statüsü, vergi muafiyeti, vb.), amacı ve gerçekleştirdiği faaliyetlerin, yerel veya ulusal düzeyde toplumun ihtiyaç ve sorunlarına yönelik çözümler üretecek ve toplumsal gelişmeye katkı sağlayacak nitelikte olması, üye sayısı, mali büyüklüğü ve ülke genelindeki şube ve temsilci sayısı dikkate alınarak STÖ'ler ve STÖ platformlarından belirleneceği belirtilmektedir. Sivil Toplum İstişare Kurulu üyelerinin belirlenmesine ilişkin prosedürü düzenleyen kurallar asgari düzeyde standartlara uygun görünse de toplantıların sıklığı ve gündemin niteliği yalnızca Bakanın takdirine bırakılmıştır. Sivil Toplum İstişare Kurulunun 2023 yılında toplanıp toplanmadığına ilişkin herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

48 https://www.siviltoplum.gov.tr/kurumlar/siviltoplum.gov.tr/Mevzuat/Yönergeler/sivil_toplum_istisare_kurulu_yonergesi.pdf

Spesifik Hedef 3

STÖ'lerin faaliyetlerini etkin bir biçimde yürütme kapasiteleri ve esneklikleri desteklenmektedir⁴⁹

SH 3.1. STÖ'lerin iç yönetim yapıları, iyi yönetim ilkelerine uygundur.

Gösterge 3.1.a: Örgütün stratejik hedeflerini, etkisini, yönetimini, yasal uyumluluğunu ve hesap verebilirliğini denetleyecek açık görev tanımlarına sahip, bağımsız ve etkili bir yönetim organına sahip STÖ'lerin oranı.

2021 yılı değerlendirmesi:

2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor	%31
--	-----

2023 yılı değerlendirmesi:

3 – Standartları kısmen karşılıyor	%56
------------------------------------	-----

STÖ anketine göre, ankete katılan STÖ'lerin yarısından fazlası (%56), bağımsız ve etkili bir yönetim organına sahip olduklarını belirtmiştir. Bu, oy hakkına sahip bir yetkili müdür veya örgütlerinin herhangi bir ücretli çalışanın yönetim organında yer almadığı bir yönetim yapısına sahip oldukları, ayrıca kuruluşlarının bir idari belgeye, tüzüğe, ana sözleşmeye veya benzer bir kuruluş belgesine sahip olduğu anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, STÖ anketi, temel değerlendirmeye karşılaştırıldığında, örgütün stratejik hedeflerini, etkisini, yönetimini, yasal uyumluluğunu ve hesap verebilirliğini denetlemek için açık yetki alanları olan bağımsız ve etkili bir yönetim organına sahip STÖ oranında bir artış olduğunu göstermektedir. Temel değerlendirmede bu oranın %31 olduğunu belirtmek önemlidir⁵⁰. Özellikle, STÖ'lerin %96'sı, örgütlerinin bir yönetim organına sahip olduğunu belirtirken, yönetim organı olanların %39'unun yönetim organında oy hakkına sahip bir yetkili müdür veya örgütlerinin herhangi bir ücretli çalışmanı yoktu. Ayrıca, katılımcı STÖ'lerin %97'si, örgütlerinin bir idari belgeye, tüzüğe, ana sözleşmeye veya benzer bir kuruluş belgesine sahip olduğunu belirtmiştir.

Gösterge 3.1.b: Yönetim organlarının siyasi, ekonomik ve kişisel ilişkilerine ilişkin potansiyel çıkar çatışmalarını düzenli olarak kontrol eden STÖ'lerin oranı.

2021 yılı değerlendirmesi:

1 – Standartları karşılamıyor	%6
-------------------------------	----

2023 yılı değerlendirmesi:

1 – Standartları karşılamıyor	%7
-------------------------------	----

Yönetim organı üyelerinin potansiyel çıkar çatışmaları açısından durum daha da zordur. Ankete katılan STÖ'lerin yalnızca %7'si, örgütlerinin yönetim kurulu üyelerinin siyasi, ekonomik ve kişisel ilişkileriyle

⁴⁹ Anket metodolojisinin Türkiye'yi temsil etmemesi gerçeğinden yola çıkarak, kuruluşların üçte ikisinin ulusal düzeyde faaliyet gösterdiği ve yaklaşık %50'sinin, yıllık geliri maksimum 50.000 avro olan orta ve büyük ölçekli kuruluşlar olduğu belirtilmelidir. Ayrıca, STÖ'lerin %8'i hiçbir geliri olmadığını belirtmektedir. %38'i ise uluslararası alanda çalışmaktadır. Katılımcı STÖ'lerin yarısı (%51), 1-10 sürekli, tam zamanlı veya yarı zamanlı personel ve gönüllüsü olan veya hiç çalışmanı olmayan küçük örgütlerdir. %24'ünün ise 51 veya daha fazla personeli ve gönüllüsü bulunmaktadır. Katılımcı STÖ'lerin %75'i son 20 yılda, çoğunluğu (%44) ise son 10 yılda kurulmuştur. STÖ'lerin tematik çalışma alanlarına baktığımızda, katılımcı STÖ'lerin ağırlıklı olarak hak temelli alanlarda çalıştığını söylemek mümkündür: insan hakları (%29), eğitim, araştırma ve inovasyon (%22), çevre ve iklim (%15), toplumsal cinsiyet eşitliği ve LGBTI+ hakları (%15) ve çocuk hakları (%14).

⁵⁰ Gösterge 3.1 için 2021 yılında değer %30 idi. Değerin doğruluğunu temin etmek adına referans değerin tekrar hesaplanmasından sonra 2021 yılı için revize değer %31'dir.

ilgili olarak olası çıkar çatışmalarını yıllık bazda kontrol ettiğini belirtmiştir. Öte yandan, STÖ'lerin %50'si, örgütlerinin yönetim kurulu üyelerinin hiçbir zaman bir çıkar çatışması beyanı imzalamadığını belirtirken, STÖ'lerin %28'i, örgütlerinin yönetim kurulu üyelerinin göreve başladıktan sonra bir kez çıkar çatışması beyanı imzalamadığını belirtmiştir. Açık uçlu sorulara yanıt olarak, bazı STÖ'ler üyelik sırasında çıkar çatışmasını kontrol ettiklerini belirtirken, diğerleri örgütlerinde katı kurallar ve denetim olduğunu, bu nedenle beyana gerek olmadığını belirtmiştir. Katılımcı bir diğer STÖ, yönetim kurulu üyelerinden bir beyan imzalamalarının beklenmediğini, ancak "çıkarcı çatışmasından uzak durma" ilkesinin, genel kurulda onaylanan "yönetim kurulu üyeleri görev tanımı"nda açıkça belirtildiğini ifade etmiştir.

Gösterge 3.1.c: Yayıncılık açısından tüm paydaşların erişebileceği araç ve kanalları kullanarak kuruluşlarıyla ilgili bilgileri paylaşan STÖ'lerin oranı.

2021 yılı değerlendirmesi:

3 – Standartları kısmen karşılıyor	%44
------------------------------------	-----

2023 yılı değerlendirmesi:

3 – Standartları kısmen karşılıyor	%42
------------------------------------	-----

STÖ anketine göre, STÖ'lerin yaklaşık yarısı (%42) hem yönetim belgelerini hem de örgütlerinin yönetim kurulu üyelerinin yapısını internet sitelerinde yayımladıklarını belirtirken, bu oran 2021 yılında %44 idi⁵¹. Bu bağlamda, STÖ'lerin %55'i, örgütlerinin yönetim belgelerini yayımladığını, %58'i ise örgütlerinin yönetim kurulu üyelerinin yapısını internet sitelerinde yayımladığını belirtmiştir. Ayrıca, STÖ'lerin %64'ü, örgütlerinin yönetim kurulu üyelerinin isimlerini yayımladığını belirtmiştir.

Gösterge 3.1.d: Kurumsal bir toplumsal cinsiyet eşitliği politikasına sahip STÖ'lerin oranı.

2021 yılı değerlendirmesi:

3 – Standartları kısmen karşılıyor	%46
------------------------------------	-----

2023 yılı değerlendirmesi:

3 – Standartları kısmen karşılıyor	%56
------------------------------------	-----

STÖ'lere yönelik ankete göre, ankete katılan STÖ'lerin yarısından fazlası (%56) kurumsal bir toplumsal cinsiyet eşitliği politikasına sahip olduğunu belirtirken, 2021 yılında bu oran %46 idi⁵². Temel değerlendirmeye karşılaştırıldığında, kurumsal bir toplumsal cinsiyet eşitliği politikasına sahip STÖ'lerin oranında artış olmuştur.

51 Gösterge 3.1.c için 2021 yılında değer %45 idi. Değerin doğruluğunu temin etmek adına referans değerini tekrar hesaplanmasından sonra 2021 yılı için revize değer %44'tür.

52 19 Mart 2024 tarihinde gerçekleştirilen odak grup görüşmelerinde, kurumsal bir toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının olup olmadığı sorusuna, katılımcı STÖ'lerin bir kısmı bir proje kapsamında oluşturulmuş bir toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları olduğu şeklinde cevap verirken diğer bazı STÖ'ler kadın hareketini kendi çalışmalarıyla kesişen bir alan olarak gördükleri için kurumsal toplumsal cinsiyet eşitliği politikası hazırlamayı planladıklarını belirtmişlerdir. Katılımcı STÖ'lerden biri tarafından verilen bir diğer önemli geri bildirim ise, gençlerin çoğunlukta olduğu örgütlerde kadın katılımının daha yüksek olduğu, ancak orta yaşın baskın olduğu örgütlerde, yaş almış nesillerin benimsediği geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle kadın katılımının daha az olduğudur.

Gösterge 3.1.e: Vizyon, misyon ve amaçlar dahil olmak üzere kurumsal bir stratejiye sahip STÖ'lerin oranı.

2021 yılı değerlendirmesi:

3 – Standartları kısmen karşılıyor	59%
------------------------------------	-----

2023 yılı değerlendirmesi:

4 – Standartları büyük ölçüde karşılıyor	%71
--	-----

STÖ anketinde, örgütlerinin kurumsal bir strateji, stratejik plan veya benzeri bir strateji belgesine sahip olup olmadığı sorusuna yanıt olarak, katılımcı STÖ'lerin %71'i, kurumsal bir strateji, stratejik plan veya benzeri bir strateji belgesine sahip olduklarını belirtmiştir. Temel değerlendirmede bu oran STÖ'ler için %59 idi⁵³. Bununla birlikte, 2023 yılında STÖ anketine katılanların toplam sayısı, 2021 yılında ankete katılanların STÖ'lerin sayısının altında kalmıştır.

SH 3.2. STÖ'ler, faaliyetlerinin sonuçlarını topluma iletebilmektedir.

Gösterge 3.2.a: En az bir çevrim içi iletişim kanalına sahip STÖ'lerin oranı.

2021 yılı değerlendirmesi:

5 – Standartları tamamen karşılıyor	%99
-------------------------------------	-----

2023 yılı değerlendirmesi:

5 – Standartları tamamen karşılıyor	%99
-------------------------------------	-----

Sivil toplum örgütlerinin %99'u en az bir çevrim içi iletişim kanalına sahip olduklarını belirtmiştir. Bu oran temel değerlendirmedeki oran ile aynıdır. Bu bağlamda, katılımcı sivil toplum örgütleri en az bir çevrim içi iletişim kanalına sahip olma açısından neredeyse tam uyumluluk bildirmiştir. Sivil toplum örgütlerinin yanıtlarına göre, sivil toplum örgütlerinin %76'sının Instagram hesabı, %74'ünün ise Facebook hesabı vardır. En sık kullanılan iletişim kanalları sırasıyla kendi internet siteleri (%72), X (eski adıyla Twitter) (%60), LinkedIn ve mesajlaşma uygulamaları (Viber, Telegram, WhatsApp, Signal) (%53), YouTube (%42), Spotify (%6) ve TikTok'tur (%4). Ankete katılan sivil toplum örgütlerinin hiçbirisi çevrim içi iletişim kanalı olarak Snapchat'i kullandığını belirtmezken sivil toplum örgütlerinin yalnızca %1'i bu iletişim kanallarından hiçbirini kullanmadığını belirtmiştir.

Gösterge 3.2.b: Uzman iletişim personeline sahip STÖ'lerin oranı.

Bu gösterge değerlendirilmemiştir.

Gösterge 3.2.c: Medya ile iş birliği yapan STÖ'lerin oranı.

2023 yılında örgütlerinin medya ile ortaklık kurduğunu belirten STÖ'lerin oranı %16 iken 2021 değerlendirmesindeki oran %21'di. Dolayısıyla, STÖ'lerin medya ile ortaklık kurma oranında bir düşüş raporlanmıştır.

⁵³ Gösterge 3.1.e için 2021 yılında değer %50 idi. Değerin doğruluğunu temin etmek adına referans değer tekrar hesaplanmasından sonra 2021 yılı için revize değer %59'dur.

SH 3.3. STÖ'ler, program faaliyetleri ve fon kaynakları konusunda şeffaftır.

Gösterge 3.3.a: Yıllık raporlarını ve mali tablolarını yayımlayan STÖ'lerin oranı.

2021 yılı değerlendirmesi:

3 – Standartları kısmen karşılıyor	%42
------------------------------------	-----

2023 yılı değerlendirmesi:

2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor	%37
--	-----

Ankete katılan STÖ'lerin yüzde otuz yedisi yıllık raporlarını ve mali tablolarını örgütlerinin internet sitesinde veya basılı kopya olarak yayımladıklarını belirtirken bu oran temel değerlendirmede yüzde 46 idi⁵⁴. Bu bağlamda, STÖ anketi, yıllık raporlarını ve mali tablolarını örgütlerinin internet sitesinde veya basılı kopya olarak yayımlayan STÖ'lerin oranında temel değerlendirmeye kıyasla bir düşüş olduğunu göstermektedir. Örgütlerinin yıllık rapor ve mali tablo yayımlayıp yayımlamadığı sorusuna gelince, STÖ'lerin yüzde 70'i yalnızca yıllık raporlarını yayımladığını belirtirken yüzde 50'si yalnızca mali tablolarını yayımladığını belirtmiştir. Bunun yanı sıra, STÖ'lerin yüzde 49'u yıllık raporlarını veya mali tablolarını internet sitelerinde yayımladığını belirtirken yüzde 29'u, yıllık raporlarını veya mali tablolarını basılı kopya olarak yayımladığını belirtmiştir. "Diğer" bölümünde, STÖ'ler yıllık raporlarını veya mali tablolarını yönetim kurulu toplantılarında, üyeleriyle veya genel kurullarında paylaştıklarını da belirtmişlerdir. Diğer STÖ'ler ayrıca yıllık raporlarını ve mali tablolarını Türkiye'de bağışçıları, bağışçı haklarını tanıyan şeffaf ve tam hesap verebilir dernek ve vakıflarla bir araya getirmek için kurulmuş bir platform olan "Açık Açık" Derneği'nin⁵⁵ internet sitesinde paylaştıklarını belirtmişlerdir. STÖ'ler raporları yayımlamama nedeni olarak; yeni kurulmuş olmaları, bir internet sitelerinin olmaması, yıllık ve mali raporlarını ilgili kamu kurumlarına sunmuş olmaları veya raporlarını yayımlama zorunluluğunun farkında olmamaları gibi çeşitli yanıtlar vermişlerdir. Ayrıca, ankete katılan STÖ'lerin bir kısmı raporlanacak bir bütçelerinin olmadığını belirtmişlerdir. Buna ek olarak, bir LGBTQIA+ örgütü, bu raporların, LGBTQIA+ örgütlerine yönelik nefret söylemi içeren homofobik/transfobik yayınlar tarafından kullanılması nedeniyle internet sitelerinde rapor yayımlamamayı tercih ettiklerini belirtmiştir.

Gösterge 3.3.b: Fon kaynakları ve önceki yıl aldıkları fon miktarı hakkında bilgi yayımlayan STÖ'lerin oranı.

2021 yılı değerlendirmesi:

2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor	%22
--	-----

2023 yılı değerlendirmesi:

2 – Standartları asgari düzeyde karşılıyor	%27
--	-----

STÖ anketinde, katılımcı STÖ'lerin %27'si hem fon kaynakları hem de aldıkları miktarlar hakkında bilgi yayımladıklarını belirtirken bu oran 2021 yılında %22 idi. Aynı zamanda, STÖ'lerin %42'si örgütlerinin yalnızca fon kaynakları hakkında bilgi yayımladığını belirtirken STÖ'lerin %41'i örgütlerinin yalnızca aldıkları miktarlar hakkında bilgi yayımladığını belirtmiştir. STÖ'lerin %35'i aldıkları miktarlar veya fon kaynakları hakkında bilgi yayımlamadıklarını belirtmiştir.

54 Gösterge 3.3.a için 2021 yılında değer %42 idi. Değerin doğruluğunu temin etmek adına referans değer tekrar hesaplanmasından sonra 2021 yılı için revize değer %46'dır.

55 <https://acikacik.org>

SH 3.4. STÖ'ler, çalışmalarının sonuçlarını izler ve değerlendirir.

■ Gösterge 3.4.a: Geçen yıl içindeki çalışmalarının değerlendirmesini yapmış olan STÖ'lerin oranı.

2021 yılı değerlendirmesi:

5 – Standartları tamamen karşılıyor	%85
-------------------------------------	-----

2023 yılı değerlendirmesi:

5 – Standartları tamamen karşılıyor	%88
-------------------------------------	-----

Ankete katılan STÖ'lerin yüzde seksen sekizi, proje düzeyinde en az bir değerlendirme veya stratejilerinin veya iç süreçlerinin değerlendirilmesine yönelik bir çalışma yaptıklarını belirtirken bu oran 2021 yılında %85 idi⁵⁶. Bazı STÖ'ler ayrıca mali değerlendirmeler ve politika belgelerinin değerlendirilmesi amacıyla iç ve dış denetimler yaptıklarını belirtirken bazı diğer STÖ'ler, toplumsal cinsiyet eşitliği ve çocuk koruma politikalarının risk analizini yaptıklarını belirtmiştir. Bunun yanı sıra, bazı STÖ'ler örgütlerinin öz değerlendirme yaptığını belirtmiştir.

SH 3.5. STÖ'ler, çalışmalarına dayanak oluşturmak için araştırmalar ve kanıtlar kullanır.

■ Gösterge 3.5.a: Çalışmaları, araştırmalar yoluyla elde edilen kanıtlara dayanan STÖ'lerin oranı.

2021 yılı değerlendirmesi:

5 – Standartları tamamen karşılıyor	%88
-------------------------------------	-----

2023 yılı değerlendirmesi:

5 – Standartları tamamen karşılıyor	%91
-------------------------------------	-----

Ankete katılan STÖ'lerin %91'i, çalışmalarının aşağıdaki araştırmalardan en az biri yoluyla elde edilen kanıtlara dayandığını bildirmiştir: anketler, kamuoyu anketleri, rastgele seçilmiş kontrollü çalışmalar, masa başı araştırmaları, saha araştırmaları veya odak grup toplantıları. Bu oran 2021 yılında %88 idi⁵⁷. Bu bağlamda, STÖ anketi, temel değerlendirmeye kıyasla araştırma yoluyla elde edilen kanıtlara dayalı faaliyetler yürüten STÖ oranında artış olduğunu ortaya koymuştur. STÖ'lerin verdiği yanıtlara göre, katılımcı STÖ'lerin çoğu odak grup toplantıları (%61) ve saha araştırması (%48) yaparken, bunu belirli gruplarla anketler (%42), masa başı araştırması (%39), kamuoyu anketleri (%18) ve rastgele kontrollü çalışmalar (%4) izlemiştir. Ayrıca, STÖ'ler izleme çalışmaları, iç ve dış paydaşlarla değerlendirme anketleri ve çalışan memnuniyeti araştırması yaptıklarını da belirtmişlerdir. Araştırma yapmama nedenlerine gelince, bazı STÖ'ler yeterli insan kaynağına veya maddi kaynağa sahip olmadıklarını veya araştırma yapmanın maliyetli olduğunu ve bu nedenle insanların görüşlerini bireysel düzeyde almayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Diğer bazı STÖ'ler ise 6 Şubat 2023 tarihli deprem nedeniyle araştırma yapamadıklarını belirtmişlerdir.

56 Gösterge 3.4.a için 2021 yılında değer %80 idi. Değerin doğruluğunu temin etmek adına referans değer tekrar hesaplanmasından sonra 2021 yılı için revize değer %85'tir.

57 Gösterge 3.5.a için 2021 yılında değer %92 idi. Değerin doğruluğunu temin etmek adına referans değer tekrar hesaplanmasından sonra 2021 yılı için revize değer %88'dir.

Gösterge 3.5.b: Çalışmalarına, mevcut veya gelecekteki çalışmalarından yarar görebilecek kişilerle istişare yoluyla bilgi sağlayan STÖ'lerin oranı.

2021 yılı değerlendirmesi:

5 – Standartları tamamen karşılıyor	%95
-------------------------------------	-----

2023 yılı değerlendirmesi:

5 – Standartları tamamen karşılıyor	%98
-------------------------------------	-----

Ankete katılan STÖ'lerin %98'i, çalışmalarına, aşağıdaki paydaşlardan en az biriyle istişareler yoluyla yön verdiklerini belirtmiştir: yerel topluluklar, üyeler, yerel makamlar, ulusal makamlar, kamu kurumları, özel işletmeler veya akademik kurumlar. Bu oran 2021 yılında %95 idi. Bu bağlamda, STÖ anketi, çalışmalarına, mevcut veya gelecekteki çalışmalarından yarar görebilecek kişilerle istişare yoluyla yön veren STÖ'lerin oranında, temel değerlendirmeye karşılaştırıldığında bir artış olduğunu göstermektedir. STÖ'lerin yanıtlarına göre, katılımcı STÖ'lerin çoğunluğu üyelerine danıştıklarını (%74), belirtmiştir; bunu yerel makamlar (%71), yerel topluluklar (%64), kamu kurumları (%55), akademik kurumlar (%49), ulusal makamlar (%36) ve özel işletmeler (%24) takip etmektedir. Katılımcı STÖ'lerin hiçbirisi ortaklarına danıştıklarını belirtmemiştir. Ayrıca, STÖ'ler, alt hibe sahipleri, STÖ'ler, uzmanlar, meslek odaları, uluslararası topluluklar, hizmet verdikleri hedef gruplar, örgütlerinden eğitim almak isteyen kişiler, sivil toplum profesyonelleri ve bağışçılara da danıştıklarını belirtmişlerdir.

SH 3.6. STÖ'ler, ortak amaçlara ulaşmak için adil ve saygılı ortaklıklar içinde çalışır.

Gösterge 3.6.a: Yerel, merkezi ve uluslararası ağlarda yer alan STÖ'lerin sayısı.

Ankete katılan STÖ'lerin %87'si yerel, ulusal veya uluslararası STÖ ağlarından en az birinde yer aldıklarını belirtirken bu oran 2021 yılında %71 idi. Bu bağlamda, STÖ anketi, temel değerlendirmeye karşılaştırıldığında, yerel, ulusal ve uluslararası STÖ ağlarına katılan STÖ oranında bir artış olduğunu göstermektedir. STÖ'lerin %67'si ulusal bir ağın üyesi olduğunu, %50'si uluslararası bir ağın üyesi olduğunu ve %40'ı yerel bir ağın üyesi olduğunu belirtmiştir.

Gösterge 3.6.b: Akademik çevre, sosyal ortaklar ve özel sektör ile sektörler arası ortaklıklarda yer alan STÖ'lerin oranı.

Ankete katılan STÖ'lerin yüzde 64'ü en az bir üniversite, sosyal ortaklar veya özel sektörle ortaklık yaptığını belirtirken bu oran 2021 yılında yüzde 65 idi. Bu bağlamda, STÖ anketine göre, STÖ'lerin akademi, sosyal ortaklar veya özel sektörle sektörler arası ortaklık yapma oranı, temel değerlendirmeye karşılaştırıldığında hemen hemen aynı kalmıştır. STÖ'lerin yüzde 51'i üniversitelerle, yüzde 30'u özel sektörle ve yüzde 24'ü sosyal ortaklarla (sendikalar ve işveren örgütleri anlamına gelir) ortaklık yaptığını belirtmiştir.

SH 3.7. STÖ'ler, çeşitlendirilmiş bir fon tabanına sahiptir.

Gösterge 3.7.a: Donör kaynaklarını çeşitlendirmiş STÖ'lerin oranı.

2021 yılı değerlendirmesi:

4 – Standartları büyük ölçüde karşılıyor	%62
--	-----

2023 yılı değerlendirmesi:

4 – Standartları büyük ölçüde karşılıyor	%63
--	-----

STÖ anketi sonuçlarına göre, STÖ'lerin %63'ünün, fonlarının %50'sinden fazlasını tek bir bağışçı türünün sağlamaması nedeniyle çeşitlendirilmiş bir fon tabanına sahip olduğu ortaya çıkarken, bu oran 2021 yılında %62 idi. Dolayısıyla, bağışçı gelir kaynakları çeşitlendirilmiş olan STÖ'lerin oranı, temel değerlendirmeyle karşılaştırıldığında hemen hemen aynı kalmıştır. Öte yandan, STÖ'lerin %37'sinin bütçesinin %50'sinden fazlası tek bir bağışçı türünden gelmektedir ve bu da gelirlerinin esas olarak tek bir kaynak türüne bağlı olduğunu göstermektedir. Bağışçı türüne göre, STÖ'lerin çoğunluğunun fonlarını yabancı özel vakıflardan (%51), ardından Avrupa Komisyonu'ndan (%48), hükümetler arası kuruluşlardan (%22), yerli özel vakıflardan (%21), ikili bağışçılardan (%18) ve yerel, il/kanton/kurum ve ulusal hükümetlerden (%17) aldığı görülmüştür. STÖ'ler ayrıca, AB Sivil Düşün Programı gibi STÖ'lere aynı destek sağlayan AB programlarından da fon aldıklarını belirtmiştir.

Gösterge 3.7.b: Üyelik aidatları, kurumsal/bireysel bağışlar ve gelir getirici faaliyetler gibi, donörler haricindeki kaynaklardan fon sağlayan STÖ'lerin oranı.

2021 yılı değerlendirmesi:

5 – Standartları tamamen karşılıyor	%89
-------------------------------------	-----

2023 yılı değerlendirmesi:

5 – Standartları tamamen karşılıyor	%96
-------------------------------------	-----

STÖ anketi sonuçları, STÖ'lerin %96'sının bağışçılar dışında en az bir gelir kaynağına sahip olduğunu gösterirken bu oran 2021 yılında %89 idi. Dolayısıyla, STÖ anketi, temel değerlendirmeyle karşılaştırıldığında, bağışçılar dışındaki kaynaklardan (örneğin üyelik aidatları, kurumsal/bireysel bağışlar ve gelir getirici faaliyetler) fon alan STÖ'lerin oranında bir artış olduğunu göstermektedir. Ankete katılan STÖ'lerin yarısından fazlası (%66), bireysel bağışlardan fon topladıklarını belirtirken, bunu üyelik aidatları (%63), STÖ'lerin kendi işletmesi/sosyal girişim faaliyeti/hizmet sunumu (%43) ve özel işletmeler (%31) takip etmektedir. Öte yandan, STÖ'lerin küçük bir kısmı kitlesel fonlama yoluyla fon aldıklarını belirtmiştir (%11).

SH 3.8. STÖ'ler etkili, güçlendirilmiş ve gelişmiş insan kaynaklarına sahiptir.

■ Gösterge 3.8.a: Personel istihdam eden STÖ'lerin oranı.

STÖ'lerin %65'i 1-5 veya 6-10 veya 11'den fazla personel çalıştırdığını belirtirken bu oran 2021 yılında %67 idi. Bu bağlamda, temel değerlendirmeyle karşılaştırıldığında, personel çalıştıran STÖ'lerin oranı hemen hemen aynı kalmıştır. STÖ'lerin %32'si 1-5 ücretli personel çalıştırdığını, %11'i 6-10 ücretli personel çalıştırdığını ve %22'si 11 veya daha fazla ücretli personel çalıştırdığını belirtmiştir. Bununla birlikte, STÖ'lerin %33'ü 2023 yılında ücretli personel çalıştırmadığını belirtmiştir. Bu rakamlar, ankete katılan STÖ'lerin çoğunun fonlara erişme kapasitesine sahip olduğunu ve örgütlerinde ücretli personel çalıştırabilecek maddi güce sahip olduğunu göstermektedir.

■ Gösterge 3.8.b: Kurumsal insan kaynakları politikalarına sahip STÖ'lerin oranı.

2021 yılı değerlendirmesi:

1 – Standartları karşılamıyor	%0
-------------------------------	----

2023 yılı değerlendirmesi:

1 – Standartları karşılamıyor	%3
-------------------------------	----

STÖ anketi kapsamında insan kaynakları politikalarına ilişkin olarak, STÖ'lerin kurumsal insan kaynakları politikalarına sahip olma oranını değerlendirmek amacıyla dokuz politika dikkate alınmıştır. Söz konusu alanlar şunlardır: işe alım politikası, çeşitlilik, eşitlik ve kapsayıcılık politikası, disiplin politikası, şikâyet politikası, performans değerlendirme politikası, işten çıkarma politikası, ücretlendirme politikası, zorbalık ve taciz politikası ile çocukların ve savunmasız bireylerin korunması politikaları. Bu bağlamda, STÖ'lerin %3'ünün dokuz politikanın tamamını benimsediği veya uyguladığı gözlemlenirken 2021 yılında ankete katılan STÖ'lerin hiçbirisi dokuz politikanın tamamını benimsememiş veya uygulamamıştır. En çok uygulanan kurumsal politikalar işe alım politikası (%38), çeşitlilik, eşitlik ve kapsayıcılık politikası (%34) ve çocukların ve savunmasız bireylerin korunması politikaları (%31) olmuştur. Bunu disiplin politikası ve zorbalık ve taciz politikası/politikaları (%28), ücretlendirme politikası (%23), şikâyet politikası (%21), performans değerlendirme politikası (%18) ve işten çıkarma politikası (%14) izlemiştir.

■ Gösterge 3.8.c: Geçen yıl içinde açık personel ve gönüllü pozisyonlarını halka duyuran STÖ'lerin oranı.

Bu gösterge değerlendirilmemiştir.

■ Gösterge 3.8.d: Çeşitlilik içeren bir iş gücünün istihdam edilmesini teşvik eden kurumsal politikalara sahip STÖ'lerin oranı.

Çeşitliliğe sahip bir iş gücünün işe alınmasını teşvik eden kurumsal politikalara sahip STÖ'lerin oranında (%18) artış olurken bu oran 2021 yılında %9 idi. Çeşitliliğe sahip bir iş gücünün işe alınmasını teşvik eden kurumsal politikalar açısından, STÖ anketi kapsamında, ankete katılan STÖ'lerin çeşitliliğin teşvikine duyarlı bir işe alım politikası benimseyip benimsemediklerinin değerlendirilmesi amacıyla, işe alım politikası ve çeşitlilik, eşitlik ve kapsayıcılık politikası olmak üzere iki STÖ kurumsal politikası birlikte değerlendirilmiştir.

Gösterge 3.8.e: Geçen yıl içinde personelleri ve gönüllüleri bir eğitime katılmış STÖ'lerin oranı.

2021 yılı değerlendirmesi:

4 – Standartları büyük ölçüde karşılıyor	%77
--	-----

2023 yılı değerlendirmesi:

5 – Standartları tamamen karşılıyor	%86
-------------------------------------	-----

STÖ'lerin yüzde seksen altısı, çalışanlarının ve gönüllülerinin geçen yıl bir eğitime katıldığını belirtirken bu oran 2021 yılında yüzde 77 idi. Bu bağlamda, STÖ anketi, temel değerlendirmeye karşılaştırıldığında, çalışanları ve gönüllüleri geçen yıl bir eğitime katılan STÖ'lerin oranında bir artış olduğunu göstermektedir.

Bibliyografi

- Dernekler Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik'e şu adresten ulaşılabilir: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/10/20181001-1.htm>; Yönetmeliğin 23. ve 32. maddeleri, 26 Mart 2020 tarihinde Resmî Gazete'de yayınlanan "7226 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile değiştirilmiştir. Yönetmelikte yapılan değişiklikler kanunlaşmıştır.
- 2023 yılında derneklere üye olan kişilerin toplam sayısı: <https://www.siviltoplum.gov.tr>
- Eşit Haklar için İzleme Derneği, Barışçıl Toplantı ve Gösteri Hakkı Bülteni, Ocak-Mart 2022: https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2022/05/ESHID_Toplanti-ve-Gosteri-Hakki-Ocak-Mart-2022-Bulteni.pdf
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 2022-23 yıllarında örgütlenme, barışçıl toplantı ve dernek kurma özgürlükleriyle ilgili verdiği 40 karar: <https://hudoc.echr.coe.int>
- Anayasa Mahkemesi tarafından verilen karar sayısı: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr>
- Kamu yararına çalışma statüsü verilen derneklerin toplam sayısı: <https://www.siviltoplum.gov.tr/yil-lara-gore-faal-dernek-sayilari> ve <https://www.siviltoplum.gov.tr/kamu-yararına-cal-isan-dernekler>.
- Vergi muafiyeti tanınan vakıfların toplam sayısı: <https://www.gib.gov.tr/yarim-ve-kaynaklar/yarar-li-bilgiler/vergi-muafiyeti-taninan-vakiflarin-listesi> ve https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/vakif-istatistikleri/yeni-vakiflar2023-sorasi/01-vakiflarin-turle-ine-gore-dagilimi-14072023.pdf.
- 2023 yılı için adli yardım ödeneği: <https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/duyu-ru-202333-83680>
- Venedik Komisyonu, "7262 sayılı Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanunun Uluslararası İnsan Hakları Standartlarına Uygunluğuna İlişkin Görüş", CDL-AD(2021)-023cor, 6 Temmuz 2021: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2021\)023cor-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2021)023cor-e)
- The Observatory for the Protection of Human Rights Defenders, İnsan Hakları Derneği (İHD) ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) tarafından yayımlanan "Belirsiz ve Ürkütücü: Türkiye'de Derneklere Karşı Kapatma Davaları" (Uncertain and Eerie: Closure Cases Against Associations in Turkey) başlıklı rapor: <https://en.tihv.org/wp-content/uploads/2023/09/TurquieOBS2023-ENG.pdf>
- 2023 yılında uygulanacak idari para cezaları: <https://www.siviltoplum.gov.tr/kurumlar/sivil-toplum.gov.tr/lcSite/istanbul/2023Idari-Para-Cezalari.jpg>
- Mali Eylem Görev Gücü (FATF), Takip Raporu & Türkiye için Teknik Uyum Sıralaması, Temmuz 2023: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/fur/Türkiye-Follow-Up-Report-2023.pdf.coredownload.pdf>
- 2023 yılında İçişleri Bakanlığı tarafından STÖ'lere ayrılan kaynak: <https://www.siviltoplum.gov.tr/2023-yili-proje-donemi-proje-yarimlari-istatistigi>
- İçişleri Bakanlığı Bütçesinden Derneklere Yardım Yapılması Hakkında Yönerge: https://www.siviltoplum.gov.tr/kurumlar/siviltoplum.gov.tr/Projeler/Prodes/icisleri_Bakanligi_Butcesinden_Derneklere_Yardim_Yapilmasi_Hakkinda_Yonerge_03_03_2017.pdf
- İçişleri Bakanlığı 2023 Bütçe Sunumu: https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/lcSite/strateji/Butce/2023_Butce_GenelKurul_K.pdf
- Charities Aid Foundation (CAF) Dünya Bağışçılık Endeksi: https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-research/wqi_report_2023_final.pdf?sfvrsn=402a5447_2
- İçişleri Bakanlığı, Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan "Sivil Toplum Strateji Belgesi ve Eylem Planı": https://www.siviltoplum.gov.tr/kurumlar/siviltoplum.gov.tr/PromoSlider/STKStr-ve-eylem-pln2022/Ek_1_Taslak_Sivil_Toplum_Strateji_Belgesi_ve_Eylem_Plani.pdf

- Türkiye’de Demokratik Yerel Yönetişimin Geliştirilmesi için Sivil Katılımın Güçlendirilmesi Projesi (Sivil Katılım Projesi): <https://www.sivilkatilim.org.tr/en/homepage/#/>
- Sivil Toplum Geliştirme Merkezi (STGM) tarafından yayımlanan “Türkiye’de Sivil Toplum Örgütleri: Dernek Kurma Özgürlüğü ve Katılım Hakkı” başlıklı rapor: <https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2024-01/chapter-i-freedom-of-association.pdf>
- 2023 yılında vakıflardaki toplam ücretli çalışanların sayısı: https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/generelicerik_945_290519/vakif-istatistikleri/yeni-vakiflar2023-sorasi/07-vakiflarin-uye-ve-gor- ev-alan-ki-si-sayilari.pdf
- 2023 yılında toplam iş gücü ve toplam istihdam: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgu-cu-Istatistikleri-Ekim-2023-49377>
- 11. Ulusal Kalkınma Planı: <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/>
- Onbir- inci Kalkınma Planı.pdf
- İşçileri Bakanlığı tarafından yayımlanan “Sivil Toplum İstisare Kurulu Görev ve Çalışma Yönergesi” başlıklı belge: <https://www.siviltoplum.gov.tr/kurum-lar/siviltoplum.gov.tr/Mevzuat/Yönergeler/siviltoplum-istisare-kurulu-yonergesi.pdf>

Faydalanılan Kanunların Listesi

- Anayasa
- Türk Medeni Kanunu
- Türk Ceza Kanunu
- Ceza Muhakemesi Kanunu
- Hukuk Muhakemeleri Kanunu
- Dernekler Kanunu
- Vakıflar Kanunu
- Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu
- Yardım Toplama Kanunu
- Dernek ve Vakıfların Kamu Kurum ve Kuruluşları ile İlişkilerine Dair Kanun
- Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması ve Vakıflara Vergi Muafiyeti Tanınması Hakkında Kanun
- Kurumlar Vergisi Kanunu
- Gelir Vergisi Kanunu
- İş Kanunu
- İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun
- Terörle Mücadele Kanunu
- Basın Kanunu
- Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun
- Suç Gelirlerinin Aklanmasının Önlenmesi Hakkında Kanun
- Terörizmin Finansmanın Önlenmesi Hakkında Kanun
- Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun
- Büyükşehir Belediyesi Kanunu

- İl Özel İdaresi Kanunu
- Belediye Kanunu
- Mevzuat Çalışma Komisyonları Hakkında Yönetmelik
- Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü
- Mevzuat Hazırlama Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik
- İçişleri Bakanlığı Bütçesinden Derneklere Yardım Yapılması Hakkında Yönerge
- Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu
- Dernek, Vakıf, Birlik, Kurum, Kuruluş, Sandık ve Benzeri Teşekküllere Genel Yönetim Kapsamındaki Kamu İdarelerinin Bütçelerinden Yardım Yapılması Hakkında Yönetmelik